

PAROLA

XXV. évfolyam

A közösségi fejlesztőmunka folyóirata

2015/3. szám

Ferenc pápa
bolíviai beszéde

Civil szervezetek
nemzetközi fejlesztési
együttműködésben

Közösségi tanulás

Új szereplő a
harmadik szektorban:
közösségi színház

XII. Nyári Egyetem és
Körfeszít a közösségi
részvételért

Tartalom

Ferenc pápa teljes bolíviai beszéde most először magyarul	2
Civil szervezetek a nemzetközi fejlesztési együttműködésben – magyar kitekintés.....	10
Megjelent! Molnár Aranka: Közösségi tanulás a közösségfejlesztés folyamatában	19
Új szereplő a harmadik szektorban: közösségi színház	20
Tanulságok és dilemmák a Közösségfejlesztők Egyesülete norvég makro programjának apropóján.....	29
XII. Nyári Egyetem és Körfeszt a közösségi részvételért.....	32

PAROLA. Felelős kiadó: a Közösségfejlesztők Egyesülete

Felelős szerkesztő: Vercseg Ilona

Tördelés: Sain Mátyás

Címlapfotó: Wágner Csapó József (www.flickr.com/photos/komabazis)

Észrevételeiket, javaslataikat várjuk a szerkesztőség email címén:
kofe@kkapcsolat.hu

Ferenc pápa teljes bolíviai beszéde most először magyarul

A Greenpeace örömmel adja közre Ferenc pápa Bolíviában elmondott beszédének teljes magyar fordítását. Meggyőződésünk, hogy a világ egyik legjelentősebb vallási vezetőjének Földünk válságos helyzetéről, ennek alapvető okairól és a sürgető teendőkről elmondott gondolatait mindenki számára elérhetővé kell tenni. Ezért döntöttünk úgy, hogy Magyarországon elsőként lefordítatjuk és publikáljuk a teljes beszédet.

A beszéd 2015. július 8-án hangzott el a bolíviai Santa Cruzban a Népi Mozgalmak Világtalálkozóján, melyet az Igazságosság és Béke Pápai Tanácsa és a Pápai Társadalomtudományi Akadémia hívtak össze.

A katolikus egyházfő azzal kezdte beszédét, hogy ne féljünk kimondani, hogy az egész világra kiterjedő alapvető szerkezeti változásra van szükség. Olyan pozitív változásra, amely a „profit mindenáron” uralta folyamatokat feltartóztatva a földi élet és az emberi közösségek szolgálatát állítja előtérbe.

Hangsúlyozza, hogy bár a napi hírek láttán sok ember azt gondolja, hogy nem tehet semmit azon kívül, hogy magáról, illetve családjáról és barátainak szűk köréről gondoskodik, ez nem igaz. Igenis sokat tehetünk, minden egyes ember, hiszen így indulhat el egy valódi és tartós változás.

A környezet védelméért dolgozó szervezetként mélységesen egyetértünk ezekkel a gondolatokkal, és örömmel üdvözljük, hogy a világ egyik legnagyobb vallásának felszentelt vezetője ezeket ilyen egyértelműen megfogalmazta. Ezért döntöttünk úgy, hogy Magyarországon elsőként lefordítatjuk és közreadjuk ezt a történelmi jelentőségű beszédet.

A fordítás a Vatikáni Rádió által közölt hivatalos angol változat alapján készült.

Jó napot nektek!

Néhány hónappal ezelőtt Rómában találkoztunk. Emlékszem erre az első találkozásra. Azóta is gondolok rátok, és imádkozom értetek. Örülök, hogy itt látlak titeket újra, amint azt vitatjátok meg, hogyan lehet legjobban orvosolni a kirekesztettek súlyosan igazságtalan helyzetét világunkban. Köszönöm Evo Morales elnök úrnak, hogy lehetővé tette a találkozó megrendezését.

Első római találkozásom alkalmával nagyszerű dolgokat láttam meg bennetek: testvériességet, határozottságot, elkötelezettséget és az igazság iránti vágyat. Ma, Santa Cruz de la Sierra-ban, ismét érzem ezeket. Köszönet ezért! Tudom azt is a Turkson bíboros által vezetett Igazságosság és Béke Pápai Tanácsától, hogy az egyházban sokan érzik magukhoz közel állónak a népi mozgalmakat. Ez

engem nagyon boldoggá tesz! Örömmel látom, hogy az egyház mindnyájak számára kitarja kapuit, magához ölel, társatokká szegődik, minden egyházmegyében, minden Igazságosság és Békebizottságban őszinte, folyamatos és komoly együttműködést alakítva ki a népi mozgalmakkal. Kérem a püspököket, a papokat és a laikusokat, illetve a periférikus területek városi és vidéki társadalmi szervezeteit, hogy mélyítsék el ezt az együttműködést!

A mai találkozásunk ajándék Istentől. A Biblia azt mondja: Isten meghallgatja a népe kiáltását. Szeretném, ha a hangom csatlakozna a tiétekhez, amely a testvéreink számára földért, lakhatásért és munkáért kiált! Elmondtam már, és megismétlem:

ezek szent jogok. Fontosak, és megéri harcolni értük. Hallgattassék meg a kirekesztettek kiáltása Latin-Amerikában és világszerte!

1.

Kezdjük azzal, hogy tudatosítjuk: változásra van szükségünk. Tisztázzuk, hogy ne legyen félreértés: amiről beszélek, az minden latin-amerikai ember, és általánosabban az emberiség egésze számára problémát jelent. Ezek globális problémák, melyeket ma egyetlen állam sem képes egyedül megoldani. E pontosítás után pedig javaslom, hogy tegyük fel a következő kérdéseket:

Észre vesszük, hogy valami nem jó egy olyan világban, ahol ilyen sok gazdálkodó van föld nélkül, ilyen sok család otthon nélkül, ilyen sok munkás jogok nélkül, és ilyen sok ember, akinek a méltóságát nem tartják tiszteletben?

Észre vesszük, hogy valami nem jó ott, ahol ennyi esztelen háborút vívnak, és a testvérgyilkos erőszak már a házunk küszöbéig hatol? Észre vesszük, hogy valami nem jó a világunkban, amikor a talaj, a víz, a levegő és az élőlények folyamatos veszélynek vannak kitéve?

Tehát ne féljünk kimondani: változásra van szükségünk; változást akarunk!

Leveleitekben és találkozóinkon számos formáját említitek a munkahelyeteken, a környéketeken és mindenfelé tapasztalt kirekesztésnek, és az igazságtalanságnak. Ezeknek sok és változatos formája létezik – éppúgy, mint annak, hogy miként enyhítsünk rajtuk! Mégis, ezeket a kirekesztési formákat egy láthatatlan fonál köti össze: képesek vagyunk ezt felismerni? Nincsenek elszigetelt problémák. Azon tűnődöm, látjuk-e, hogy ezek a romboló tényezők egy mára globálissá vált rendszer részei? Észre vesszük, hogy e rendszer a „profit minden áron” mentalitást uralkodóvá, nem törődve a társadalmi kirekesztéssel, vagy a természet pusztításával?

Ha ez a helyzet, ragaszkodom ahhoz, hogy merjük kimondani: változást akarunk, valódi változást, átfogó változást! Ez a rendszer mára elviselhetetlenné vált: a földművesek elviselhetetlennek tartják, a munkások elviselhetetlennek tartják, az emberek általában elviselhetetlennek tartják. A Föld maga – nővérünk, Föld Anya, ahogy Szent Ferenc mondaná – szintén elviselhetetlennek tartja.

Változást akarunk az életünkben, a környezetünkben és hétköznapi valóságunkban. Olyan változást,

amely hatással van az egész világra, mivel a kölcsönös globális függőség globális válaszokat követel a helyi problémákra is. A remény, az emberek szívéből fakadó, és a szegény rétegekben gyökerező remény globalizációja váltsa fel a kirekesztettség és közöny globalizációját!

Ma arról a változásról szeretnék beszélni, amit akarunk, és amire szükségünk van. Tudjátok, nemrégiben írtam a klímaváltozás problémájáról. Ám most a változásról más értelemben szeretnék beszélni. A pozitív változásról, ami jó nekünk, és ami – mondhatjuk – megváltó erejű. Mert szükségünk van rá. Tudom, hogy ti is változást akartok, és nem csupán ti magatok: a különböző találkozók, utazásaim során világszerte megéreztem az emberekben a változás iránti vágyakozást. Még abban az egyre szűkülő kisebbségben is van elégedetlenség és reményvesztettség, amely a jelenlegi rendszert hasznosnak tartja. Sokan remélnék változást, amely képes kiszabadítani őket az individualizmus és az abból fakadó reménytelenség béklyóiból.

Az idő, testvéreim, lejárni látszik; még nem tépjük szét egymást, de szétmarcangoljuk közös otthonunkat. A tudományos közösség mára ráébredt arra, amit a szegények már jó ideje mondanak: az ökoszisztémát károsodás, visszafordíthatatlan károsodás éri. A föld, egész népek és emberek tömegei rettenetes büntetésben élnek. És mindez a fájdalom, halál és rombolás Szent Vazul szavaival élve a „gonosz ürülékétől” bűzlik. A pénz mértéktelen hajszolása az uralkodó nézet. A közjó szolgálata elfelejtődött. Amikor a tőke bálvánnyá válik, és ez vezérli az emberek döntéseit, amikor a pénz iránti mohó vágy uralkodik, az rombolja a társadalmat, megbélyegzi és rabszolgává teszi a férfiakat és nőket, rombolja a testvériséget, egymás ellen fordítja az embereket, és ahogy világosan látjuk, veszélybe sodorja közös otthonunkat.

Nem kell felsorolnom e finom diktatúra gonosz hatásait: mindannyian tisztában vagytok ezekkel. A mai társadalmi és környezeti krízis szerkezeti okaira sem kell rámutatnom. Kiterjedt tünetegyüttestől szenvedünk, olyantól, amely időnként megsokszorozza panaszainkat és rosszkedvbe, passzivitásba süllyeszt. A napi hírek láttán úgy gondoljuk, nem tehetünk semmit azon kívül, hogy magunkról, illetve családuktól és barátainktól szűk köréről gondoskodunk.

Papír-, használatruha- vagy fémhulladékgyűjtőként, újrahasznosítóként mit kezdjek a globális problémákkal, ha alig keresek elegendő pénzt, hogy ételt tegyek az asztalra? Mit tehetek iparos-

ként, utcai árusként, teherautósofőrként, elnyomott munkásként, ha még a dolgozókat megillető jogaim sincsenek meg? Mit tehetnek a gazdálkodó feleségek, őslakos nők, a halászok, akik alig tudnak megküzdeni a nagy tőkés társaságok hatalmával?

Mit tehetek én a kis otthonomból, kunyhómból, falucskámból, települesemről, amikor naponta találkozom a diszkriminációval és a mellőzéssel? Mit tehetnek a diákok, a fiatalok, az aktivisták, a misszionáriusok, akik reménnyel és álmokkal telt szívvel jönnek el hozzánk, de a problémáimra valódi megoldást nem nyújtanak? Sokat! Nagyon sokat tehetnek.

Ti, az alacsonyrendűek, a kihasználtak, a szegények és az előjogokkal nem rendelkezők sokat tehettek, és tesztetek is! Azt is mondhatnám: az emberiség jövője nagyrészt a kezetekben van azáltal, ahogy naponta kreatív megoldásokat találtok ki a munka, a lakhatás és a föld biztosítása iránti igyekezetetekben. Így vesztek részt felelősségteljesen a nemzeti, regionális és globális változási folyamatokban! Ne csüggedjete!

2.

Ti vagytok a változás magvetői. Itt Bolíviában hallottam a kifejezést, ami megtetszett: „a változás folyamata”. A változást nem úgy látják, mint ami majd egy napon egy politikai döntésben, vagy a társadalom szerkezetének megváltozásában fog kicsúcsosodni. Fájdalmas tapasztalatból tudjuk, hogy ha az átfogó szerkezeti változásokat nem kíséri az ész és szív őszinte párbeszéde, akkor azok előbb-utóbb bürokratizmusba, korrupcióba és sikertelenségbe fulladnak. Ezért tetszik nekem a „folyamat” kifejezés, amely a mások által szárba szökni látott magok elvetéséről, öntözéséről szól, nem arról, hogy elfoglaljunk minden hatalmi pozíciót az azonnali eredmények érdekében. Mi mind csupán részei vagyunk egy összetett és bonyolult egésznek az idő síkján lépve egymással interakcióba: emberek vagyunk, akik azért küzdünk, hogy megtaláljuk az élet értelmét, a sorsunkat, akik a méltóságunkért és egy jó életért küzdünk.

A népi mozgalmak tagjaiként munkátokat a testvéri szeretet inspirálja, amelyet a társadalmi igazságtalanság elutasításával mutattok ki. Amikor belenézünk a szenvedő szemébe, amikor látjuk az arcát a veszélyeztetett gazdálkodó indiánnak, a szegény munkásnak, az elnyomott őslakosnak, a

hajléktalan családnak, az üldözött menekültnek, a munkanélküli fiatalnak, a kizsákmányolt gyermeknek, a gyermekét a drokartellek lövöldözésében elvesztett anyának, vagy az apának, kinek lányát a rabszolgaság rabolta el – amikor az ő neveikre és arcaikra gondolunk, szívünk megszakad a sok szomorúságtól és fájdalomtól. Mélyen megindít. Megindít, mert nem üres statisztikát „láttunk és hallottunk”, hanem a szenvedő emberiség fájdalmát, saját fájdalomunkat, saját testünk fájdalmát. Ez teljesen más, mint az elvont elméletalkotás, vagy az ékesszóló felháborodás. Ez megindít, ez figyelmes-sé tesz másokra a közös erőfeszítéseinkben. Ez a közösségi cselekvésre ösztönző érzés nem érthető meg csupán a ráció által: ez olyan pluszjelentést hordoz magában, amelyet csak a népek érthetnek meg, és teszi egyedivé a valódi népi mozgalmakat.

Ti minden nap megtapasztaljátok az emberi élet viharait. Meséltetek nekem ezek okairól, megosztottátok velem saját küzdelmeiteket is, és ezt köszönöm nektek. Ti, kedves testvéreim, sokszor kis dolgokon dolgoztok helyi körülmények közt, különféle igazságtalanságok közepette, amelyeket nem fogadtok el, hanem ellenálltok nekik; harcoltok egy bálványimádó rendszer ellen, amely kirekeszt, lealjasít és megöl. Láttalak titeket fáradhatatlanul dolgozni az indián gazdálkodók földjéért, terméséért és közösségeiért; egy méltóbb helyi gazdaságért, otthonaik és településeik fejlődéséért; segítettétek őket, hogy saját házakat építhessenek, és fejleszthessék környékük infrastruktúráját. Támogatotok minden olyan közösségi programot, amelyek a földhöz, a lakhatáshoz és a munkához való elemi és elidegeníthetetlen jogaik megerősítését szolgálja.

Ez a szegénynegyedekben, a földben, a hivatalban, a szakszervezetekben való meggyökerezettség, ez a képesség arra, hogy mások arcában meglássátok önmagatokat, hogy mások problémáit közlelő érzékeljétek és meglássátok mindennapi apró hőstetteiket: ezek teszik lehetővé, hogy a szeretet parancsát kövessétek, de nem az ideák és az elmélet alapján, hanem a valódi emberi találkozások által. Nem ideákat vagy elméleteket szeretünk, hanem embereket... Elkötelezettség, valódi elkötelezettség születik a testvéreink, a gyermekek és az idősek, az emberek, illetve a közösségek iránti szeretetből; a szívünket megtöltő nevek és arcok iránti szeretetből. A bolygónk elfeledett, mellőzött területein türelmesen elvetett remény-magvakból nagy fák nőnek. A kirekesztés árnyékából nehezen sarjadnak elő, de a szerető gondoskodás által mégis

nagy fákká lesznek. Nagy reményverdők nőnek, hogy oxigént adjanak e világnak!

Repeső örömmel látom, ahogy vállvetve dolgoztok ezeknek a csíráknak a gondozásán, miközben – egy tágabb perspektívából nézve – az egész erdőt is véditek. Munkátok célja a saját területekre való összpontosítás mellett a szegénység, egyenlőtlenség és kirekesztettség globális problémáinak megoldása is.

Gratulálok nektek ehhez! Lényeges, hogy jogaik védelme mellett a népek és társadalmi szervezeteik képesek legyenek humánus alternatívát teremteni a kirekesztő globalizáció ellenében.

Ti vagytok a változás magvetői. Isten adja meg nektek a bátorságot, az örömet, a kitartást és a szenvedélyt e munka folytatásához. Biztosak lehettek benne, hogy előbb vagy utóbb meglátjátok gyümölcseit is. A vezetőktől ezt kérem: legyetek kreatívak, és sose vesítsétek el gyökereiteket a helyi valóságban.

A hazugság atyja elbitorolja a fennkölt szavakat, hogy azokkal intellektuális divatokat népszerűsítsen, és ideológiai álláspontokat foglaljon el. De ha szilárd alapra építetek, a testvéreitek, az indián gazdálkodók és őslakosok, a kirekesztett munkások és a marginalizált családok valódi igényeire és megélt tapasztalataira, biztosan a helyes úton jártok.

Az egyház nem zárkozhat el e folyamattól az evangélium hirdetése során. Sok pap és pásztori szolgálatot teljesítő személy végez óriási munkát világszerte a kirekesztett emberekkel sorsközösséget vállalva, termelősövetkezetekkel együtt dolgozva, vállalkozások támogatásával, lakhatás biztosításával, vagy az egészségügy, a sport és az oktatás területén végzett munkával. Meg vagyok győződve róla, hogy a népi mozgalmakkal való, kölcsönös tiszteleten alapuló együttműködés friss erőt adhat ezeknek az erőfeszítéseknek, és megerősítheti a változás folyamatát.

Mindig legyen a szívünkben Szűz Mária: egy alázatos lány az egyszerű emberek közül a nagy birodalom peremvidékén, egy hajléktalan édesanya, aki az állatok istállóját néhány pólyával és sok szerető gondoskodással Jézus otthonává változtatja. Mária a születésük miatt jogtalanságot szenvedők számára a remény jele. Imádkozom, hogy Kármelhegyi Boldogasszonyunk, Bolívia védőszentje a mostani összejövetelünket a változás kovászává tegye.

3.

Végezetül szeretném, ha mindnyájan számba vennénk e történelmi pillanatból adódó fontos feladatokat, hiszen olyan pozitív változást szeretnénk, amely minden testvérünk javát szolgálja. Ezt mind tudjuk. Változást akarunk a kormányok, népi mozgalmak és más társadalmi erők együttműködése által. Ezt is tudjuk. Ám nem könnyű definiálni e

változás tartalmát – azaz egy olyan társadalmi programot, amely megtestesíti ezt az általunk keresett testvériességet és igazságosságot. Tehát ne várjatok receptet a pápától. Sem a pápának, sem pedig az egyháznak nem monopóliuma a társadalmi valóság értelmezése, vagy az, hogy javaslatokat tegyen a jelen problémáinak megoldására. Ki merem mondani, hogy nincs recept. A történelmet generációk alakítják az előző generációk nyomdokain, és ennek során minden generáció a saját útját keresi, és tiszteli az Isten által az emberek szívébe ültetett értékeket.

Mindazonáltal szeretnék három olyan nagy feladatot javasolni, amelyek meghatározó közös részvételt igényelnek a népi mozgalmaktól.

3.1. Az első feladat, hogy a gazdaságot állítsuk az emberek szolgálatába

Az emberek és a természet nem állhatnak a pénz szolgálatában. Mondjunk nemet egy kirekesztő és egyenlőtlen gazdaságra, ahol a pénz inkább uralkodik, mint szolgál. Ez a gazdaság gyilkol. Ez a gazdaság kirekeszt. Az ilyen gazdaság elpusztítja Föld Anyánkat.

A gazdaságnak nem a javak felhalmozási mechanizmusának, hanem a közös otthonunkkal való gazdálkodásnak kell lennie. Ez azzal az elkötelezettséggel jár, hogy vigyázunk erre az otthonra, és a szükségekhez mértén osztjuk el javait minden ember között. Ez nem csupán az étellel való ellátást, vagy a megfelelő létfenntartás biztosítását jelenti. És – bár ez már egy nagy lépés előre – nem is pusztán a föld, a lakhatás, és a munka biztosítását jelenti, amiért ti is küzdötök. Egy igazán közösségi gazdaságnak – vagy mondhatnánk azt is, hogy egy keresztény inspirációjú gazdaságnak – biztosítania kell az emberek számára a méltóságot és az „általános jólétet és prosperitást”¹.

Ez ugyan magába foglalja a földet, a lakhatást és a munkát, de beletartozik az oktatáshoz, egészségügyhöz, új technológiákhoz, a művészet és a kultúra javaihoz, a kommunikációhoz, a sporthoz és a pihenéshez való hozzáférés is. Egy igazságos gazdaságnak meg kell teremtenie minden ember számára annak feltételeit, hogy nélkülözés nélkül élvezhesse gyermekkorát, hogy fiatalon kibontakoztathassa tehetségét, hogy aktív éveiben teljes joggal dolgozhasson, és méltó nyugdíjat élvezhessen, amikor megöregszik. Ez egy olyan gazdaság, ahol az

emberek a természettel összhangban úgy alakítják a termelés és az elosztás egész rendszerét, hogy az egyén képességei és szükségletei megfelelő módon fejződhetnek ki a társadalmi életben. Ti és mások egy egyszerű és gyönyörű kifejezéssel ezt a vágyat úgy foglaljátok össze, hogy „jól élni”.

Egy ilyen gazdaság létrehozása nem csupán kívánatos és szükséges, de lehetséges is. Ez nem utópia, vagy illúzió. Ez nagyon is valóságos kilátás. Meg tudjuk teremteni! A világunkban elérhető források, a generációk munkájának gyümölcse, és a teremtés ajándékai több mint elegendőek „az egyes ember és az emberek összességének” integráns fejlődéséhez². A probléma más természetű. Van egy más célú rendszer is. Egy olyan rendszer, amely felelőtlenül növeli a termelés ütemét, és a Föld Anyát veszélyeztető ipari és mezőgazdasági módszereket alkalmaz a „termelékenység” nevében, miközben továbbra is megtagadja több millió testvérünktől a legegységesebb gazdasági, társadalmi és kulturális jogokat. Ez a rendszer Jézus terve ellenében működik.

A föld gyümölcseinek és az emberi munkának igazságos elosztásáért folytatott küzdelem nem pusztán emberszeretetből fakad. Ez erkölcsi kötelesség. A keresztények felelőssége még ennél is nagyobb: ez számukra parancsolat. Ez arról szól, hogy megadjuk a szegényeknek és az embereknek azt, ami az övék. A javak univerzális célja nem az egyház szociális tanításában rejlő metafora. Ez a magántulajdon kialakulása előtti valóság. A tulajdonnak, különösen amikor az természeti erőforrásokat érint, mindig az embereket kell szolgálnia, és ez nem pusztán a fogyasztásra korlátozódik. Nem elég pár cseppet hullajtani, amikor a szegények megrázzák üres poharukat. Az egyes szükséghelyzetek kezelésére indított jóléti programok csupán átmeneti válaszok. Ezek sosem lesznek képesek helyébe lépni a valódi befogadásnak, az olyan társadalmi összetartozásnak, amely méltó, szabad, kreatív, részvételen és szolidaritáson alapuló munkát biztosít.

A népi mozgalmak fontos szerepet játszanak ezen az úton, nem csupán azzal, hogy hangot adnak a követeléseiknek és tiltakozásokat szerveznek, hanem pusztán a kreativitásuk által. Ti a társadalom költői vagytok: munkahelyteremtők, lakások építői, élelmiszerek termelői; ráadásul mindezeket

¹ XXIII. JÁNOS, Mater et Magistra Enciklika (1961. május 15.), 3: AAS 53 (1961), 402.

² VI. PÁL, Populorum Progressio Enciklika (1967. március 26.), 14: AAS 59 (1967), 264.

olyan emberekért teszitek, akikről a globális piac megfeledeznek.

Saját magam láttam, hogy a munkások szövetkezetekbe és más közösségi szervezetekbe társulva munkát tudtak teremteni ott, ahol a bálványimádó gazdaságnak csupán nyomai léteztek. Talpra állított vállalkozásokat, helyi vásárokat és papírgyűjtő szövetkezeteket tudok példaként említeni erre a népi gazdaságra, amely a kirekesztettségben született, és amely lassan, türelmesen és eltökélten teszi magáévá a szolidaritás különféle, méltósággal felruházó formáit. Mennyire más ez, mint a hivatalos piac által elfeledett emberek kizsákmányolása nyomán kialakult helyzetek!

A kormányoknak, amelyek feladatuknak tartják, hogy a gazdaságot az emberek szolgálatába állítsák, tenniük kell a népi gazdaság és a közösségi termelés e formáinak erősítéséért, fejlesztéséért, koordinációjáért és kiterjesztéséért. Ehhez a munkafolyamatok fejlesztése, megfelelő infrastruktúra szolgáltatása, és az alternatív ágazatban dolgozók jogainak biztosítása kell. Amikor az állam és a társadalmi szervezetek összefognak a földért, a lakhatásért és a munkáért, a szolidaritás és szubszidiaritás elvei kezdenek szerepet játszani, és ezek teszik lehetővé, hogy a közjó teljes, részvételi alapú demokráciában valósulhasson meg.

3.2. A második feladat az, hogy egyesítsük az embereket a béke és igazságosság útján

Az emberek saját sorsuk kovácsai szeretnének lenni. Békésen akarnak haladni az igazságosság felé. Nem akarnak gyámságot, vagy beavatkozást azok részéről, akik nagyobb hatalommal rendelkeznek, és uralmuk alá kényszerítik a kevesebb hatalommal bírót. Azt akarják, hogy tiszteljék kultúrájukat, nyelvüket, társadalmi folyamataikat és vallási hagyományait. Sem a valós, sem pedig a megragadott hatalomnak nincs joga megfosztani az embereket a szuverenitásukat gyakorlásától, mert olyankor szoktak elkezdődni a gyarmatosítás új formái, amelyek nagyon sokat ártnak a békének és az igazságosságnak. „A béke nem csupán az emberek tiszteletén, hanem az emberek jogainak, különösen a függetlenségük tiszteletén alapul”³. A latin-amerikai emberek megküzdöttek a teljes politikai függetlenségükért, mely azzal jár, hogy történelmük majd két évszázadon át tartó drámai és ellentmondásos volt.

³ AZ IGAZSÁGOSSÁG ÉS BÉKE PÁPAI TANÁCSA, Kompendium az egyház szociális doktrínájáról, 157.

Az utóbbi években, sok félreértés után, sok latin-amerikai országban megkezdődött a testvérieség elmélyülése az emberek közt. A térség kormányai összefogtak, hogy biztosítsák a tiszteletet országai és az egész térség szuverenitása iránt. Kérlek titeket, testvéreim a népi mozgalmakban, hogy ápoljátok és erősítsétek ezt az egységet. Fenn kell tartani az egységet a megosztó erővel szemben, ha a térség békében és igazságban akar növekedni.

A haladás ellenére továbbra is vannak a méltányos emberi fejlődést fenyegető tényezők, amelyek korlátozzák a „nagy ország” és más térségek államainak szuverenitását. Az új gyarmatosítás sokféle arcban jelenik meg. Olykor a mammon rejtőzködő befolyásának tűnik: tőkés társaságok, hitelügynökségek, bizonyos „szabadkereskedelmi” egyezmények, és megszorító intézkedések bevezetése, amelyek mindig szorítanak egyet a munkások és a szegények nadrágszíján. Latin-Amerika püspökei ezt utasítják el teljes nyíltsággal az Aparecida Dokumentumban, amikor kijelentik, hogy a „pénzügyi intézmények és a transznacionális társaságok addig tudnak erősödni, ameddig a helyi gazdaságok alárendeltek, különösen gyengítve a térség államait, amelyek egyre gyengébbnek tűnnek ahhoz, hogy a lakosság érdekében fejlesztési projekteket tudjanak végrehajtani.”⁴ Máskor a korrupció elleni küzdelem nemes leple alatt kábítószerek-kereskedelem és terrorizmus zajlik – napjainkban a gonosz megjelenési formái, amelyekre nemzetközi választ kell adni –, és látunk államokat, amelyek intézkedései a problémákat nemigen oldják meg, sőt, néha rontanak is a dolgokon.

Hasonlóképpen a kommunikációs médiumok monopolizációja – amely a fogyasztói szemlélet elidegenítő példáit és egyfajta kulturális egyformaságot erőltetne az emberekre – az új gyarmatosítás egy másik formája. Ez ideológiai gyarmatosítás. Mint az afrikai bíborosok megfigyelték, a szegény országokkal gyakran bánnak úgy, mintha azok „egy nagy gépezet fogaskerekei” volnának⁵.

Tudomásul kell vennünk, hogy az emberiség súlyos problémáinak egyike sem oldható meg az államok és az emberek közti nemzetközi szintű interakció nélkül.

⁴ A LATIN-AMERIKAI ÉS KARIBI PÜSPÖKÖK ÖTÖDIK ÁLTALÁNOS KONFERENCIÁJA, Aparecida Dokumentum (2007. június 29.), 66.

⁵ II. JÁNOS PÁL, Az afrikai zsinat utáni apostoli gyűlekezeti intelmek (1995. szeptember 14.), 52: AAS 88 (1996), 32-22; ID., Sollicitudo Rei Socialis Enciklika (1987. december 30.), 22: AAS 80 (1988), 539.

A bolygó bármely részén történő minden jelentős cselekedetnek univerzális, ökológiai, szociális és kulturális hatásai vannak. Még a bűnözés és az erőszak is globalizálttá vált. Következésképp egy kormány sem cselekedhet e közös felelősségtől függetlenül. Ha igazán óhajtjuk a pozitív változást, alázatosan el kell fogadnunk kölcsönös függőségünket.

Az interakció ugyanakkor nem egyenlő a visszaéléssel; nem azt jelenti, hogy valakit alárendelünk a másiknak, hogy szolgálja annak érdekeit. A gyarmatosítás (a régi és az új is), amely a szegény országokat pusztán nyersanyagok termelőivé és olcsó munkaerővé alacsonyítja, erőszakhoz, szegénységhez, kényszermigrációhoz, és mindazon rossz dolgokhoz vezet, amelyek ezekkel együtt járnak – pontosan azért, mert ha a perifériákat a központ szolgálatába állítjuk, megtagadjuk ezektől az országoktól az integráns fejlődés jogát. Ez egyenlőtlen, és az egyenlőtlen olyan erőszakot szül, amelyet sem rendőrség, sem katonaság vagy hírszerzés nem tud az ellenőrzése alatt tartani.

és az egyenlőtlen olyan erőszakot szül, amelyet sem rendőrség, sem katonaság vagy hírszerzés nem tud az ellenőrzése alatt tartani.

Mondjunk nemet a gyarmatosítás régi és új formáira! Mondjunk igent az emberek és kultúrák találkozására! Áldottak a békekeremtők!

Ezen a ponton fel szeretnék hozni egy fontos kérdést. Egyesek joggal mondhatják: „amikor a pápa a gyarmatosításról beszél, megfélekedzik az egyház bizonyos tetteiről.” Ezt mondom nektek megbánással: sok súlyos bűnt követtek el Isten nevében az őslakosok ellen Amerikában. Elődeim elismerték ezt, a Latin-Amerikai Püspöki Konferencia ki is mondta, és én is ki kívánom mondani. Mint Szent II. János Pál, én is kérem, hogy „az egyház boruljon térdre Isten előtt, és könyörögjön megbo-

csátásért a fiai és leányai által a múltban és jelenben elkövetett bűneiért”⁶. Azt is mondom, hogy – és ezen a ponton Szent II. János Pálhoz hasonlóan egyértelmű akarok lenni: alázatosan kérek megbocsátást nem csupán az egyház által elkövetett bűnökért, hanem az Amerika úgynevezett meghódítása során az őslakosság ellen elkövetett bűnökért is.

Kérek mindenkit, hívőket és hitetleneket, hogy gondoljanak arra a sok püspökre, papra és laikusra, akik Jézus evangéliumát bátran és szelíden, tiszteltteljesen és békésen prédikálták és prédikálják továbbra is, akik az emberi fejlődés és szeretet nagy hatású munkáit hagyták maguk után, akik gyakran az őslakosság oldalán álltak, vagy csatlakoztak az őslakosok népi mozgalmához, vállalva a mártíromságot is. Az egyház, annak fiai és lányai a latin-amerikai emberek identitásának részét képezik. Egy olyan identitását, amelyet itt, ugyanúgy, mint más országokban, bizonyos erők el akarnak törölni, mert hitünk sokszor forradalmi, és mert hitünk dacol a mammon zsarnokságával. Ma rémüléssel nézzük, ahogy a Közel-Keleten és máshol a világon annyi testvérünket üldözik, kínozzák és ölik meg azért, mert hisznek Jézusban. Ezt ellen is fel kell szólalnunk: a mostani harmadik világháborúban egyfajta népirtás zajlik, amelynek véget kell vetni.

Engedjétek meg, hogy kifejezzem testvéreinknek a latin-amerikai őslakos mozgalomban mély szeretetemet és elismerésem az erőfeszítéseikért, hogy olyan együttélést alakítsanak ki emberek és kultúrák közt, melyet én polihedrikusnak (=többdimenziós idomra hasonlító, a szerk.) neveznék, ahol minden csoport egy közösen kialakított sokszínűség révén őrzi meg saját identitását úgy, hogy az nem veszélyezteti, hanem inkább erősíti az egységet. Az kultúrák együttéléseért folytatott küzdelmek, amely az őslakosok jogainak védelmét ötvözi az államok területi integritásával, mindannyiunk számára gazdagító és lelkesítő.

3.3. A harmadik feladat talán ma a legfontosabb számunkra. Ez Föld Anyánk védelme

Büntetlenül zajlik közös otthonunk kirablása, leltarolása és megkárosítása. E folyamatnak gyáván védelmére kelni komoly bűn. Egyre növekvő csaldottsággal nézzük, ahogy egyik nemzetközi csúcstalálkozó zajlik a másik után, komoly eredmény nélkül. Nyilvánvaló, határozott és sürgető erkölcsi

⁶ A megtestesülés misztériumának 2000 évi jubileumára kiadott bulla (1998. november 29.), 11: AAS 91 (1999), 139-141.

kötelességünk teljesíteni, ami eddig nem történt meg. Nem engedhetjük meg bizonyos – globális, ámde nem univerzális – érdekeknek, hogy uralkodóvá váljanak államok és nemzetközi szervezetek felett, és azt sem, hogy folytassák a teremtés rombolását. Az emberek és mozgalmaik szólaljanak fel, mozgósítsák magukat, és követeljék – békésen, de határozottan –, a megfelelő intézkedések sürgős végrehajtását. Kérlek titeket Isten nevében, védjétek meg Föld Anyát. Erről a kérdésről megfelelően szóltam a „Laudato Si” kezdetű enciklikámban.

4.

Zárásképpen szeretném megismételni: az emberiség jövője nem csupán a nagy vezetők, a nagyhatalmak és az elit kezében van. Alapvetően az emberek kezében van, és az emberek szervezőképességén múlik. Az ő kezük az, amely a változásnak ezt a folyamatát alázatosan és szilárd meggyőző-

déssel irányítja. Veletek vagyok! Mondjuk együtt szívből: ne legyen család lakhatás nélkül; ne legyenek parasztek föld nélkül; ne legyenek munkások jogok nélkül; ne legyenek emberek szuverenitás nélkül; ne legyenek egyének méltóság nélkül; ne legyenek gyerekek gyermekkor nélkül; ne legyenek fiatalok jövő nélkül; ne legyenek idősek tisztas öregkor nélkül! Folytassátok a küzdelmet, és kérlek titeket, hogy nagyon vigyázzatok Föld Anyánkra. Imádkozom értetek és veletek, és kérem Istent, a mi Atyánkat, hogy álljon mellétek, és áldjon meg benneteket, hogy töltsön el titeket szeretettel, és védjen meg utatokon azáltal, hogy erőt ad nektek talpon maradni: ez az erő a remény, a remény, amely nem okoz csalódást. Köszönöm, és kérlek titeket, imádkozzatok értem.

Fotók: ©AP Photo/Gregorio Borgia, © AFP/Cris Bouroncle

Civil szervezetek a nemzetközi fejlesztési együttműködésben – magyar kitekintés

Laufer Gyöngyi

Globális egyenlőtlenségek és okai

Ma a világon körülbelül 2.2 milliárd ember él súlyos, halmozottan hátrányos körülmények között, ebből 1,5 milliárdan mélyszegénységgel küzdenek, ami a világnépesség ötödét érinti. Ez egyben azt is jelenti, hogy ezen emberek többsége kevesebb, mint napi 1,25 dollárból, napról napra tartja fenn magát, ha tudja.⁷ A szegénység állapota pedig közvetve magával hoz számos egyéb problémát az oktatás, az élelmezés, a munka és az emberi jogok területén, hogy csak a legkézenfekvőbbeket említsük. Ugyan ezek a kihívások és problémák alapvetően a világ minden részén megtalálhatóak, mégis a fejlődő világ az – Afrika, Ázsia, Latin-Amerika és a Balkán legszegényebb régiói –, amely kifejezetten megszenvedi az ebből fakadó hátrányokat. Ennek köszönhetően egy úgynevezett Észak-Dél megosztottság rajzolódik ki, melyben Északot a fejlett államok képviselik, mint például az Európai Unió tagjai és az USA, a Dél pedig az előbb említett szegény területeket foglalja magában. De hogyan is alakult ki ez a nagymértékű egyenlőtlenség, és milyen folyamat következtében beszélhetünk egyáltalán fejlett és fejlődő világról?

A gyarmatosítás időszakától kezdődően a fejlődő országok fejlettek általi kizsákmányolása hatalmas méreteket öltött annak reményében, hogy a fejlett nyugati országok a harmadik világ erőforrásain és olcsó munkaerején keresztül tovább tudják növelni saját gazdasági hatalmukat.⁸ Ebben emellett – és ez majd a 20. században fog igazán középontba kerülni – az erős politikai érdek is nagy szerepet játszott, hiszen a további gyarmati területek megszerzése és az erős kapcsolatok kiépítése egy-

ben az érdekszféra kiterjesztését is jelentette, így nem csak hatalmi, de egyes esetekben biztonságpolitikai és geopolitikai szempontból is jelentős előnyökhöz való hozzájutást eredményezett. Ennek következtében a nyersanyagokban és munkaerőben gazdag harmadik világ országai nem önállóan kapcsolódtak be a világgazdaság és kereskedelem vérkeringésébe, hanem külső hatás és beavatkozás következtében. Így tehát az a belső társadalmi és gazdasági alap, amelyet Szentes Tamás belső integráltsággként definiál,⁹ és amely az önálló, nemzeti fejlődéséhez és a külső hatások kezeléséhez is elengedhetetlen, ezen országok esetében nem volt jelen és még ma sem fejlődött ki igazán, hiszen a gyarmati sorból való kiszabadulás és a függetlenné válás sem eredményezett gyökeres változásokat. „Egyszerűen” csak „a korábbi erőszakon alapuló, lényegében egyoldalú gyarmati függőség a kapitalista világpiac működési mechanizmusai által fenntartott közvetett gazdasági és technológiai függésé vált.”¹⁰ A folyamat felerősödésében a globalizációnak is hatalmas szerepe volt, melynek előnyei nem mindenki számára jelentették az életszínvonal javulását, hiszen nem mindenki részesült egyformán a belőle származó pozitív hatásokból, mint például a technológiai fejlődésből. Még a világ egyik része a megváltozott gazdasági, társadalmi és kulturális helyzetek által nagyobb szabadságra tett szert az egyes javakból való részesülés eredményeként, addig a világ többi része ebből csak keveset érzékelt, vagy helyzete egyáltalán nem változott.

⁷ UNDP [2014]: Human Development Report – Summary, <http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr14-summary-en.pdf>

⁸ Simai Mihály [2005]: A szegénység globális problémái és a fejlesztési együttműködés / In: Nemzetközi fejlesztési együttműködés a XXI. században, ENSZ Akadémia 2004/2005, Magyar ENSZ Társaság és HUNIDA Kht., http://www.menszt.hu/content/download/428/1740/file/nemzetkozi_fejlesztési_egyuttmukodes.pdf

⁹ Szentes Tamás [2005]: Fejlődés és segélyezési politika a felgyorsult globalizáció és regionalizálódás korában. In: Nemzetközi fejlesztési együttműködés a XXI. században, ENSZ Akadémia 2004/2005, Magyar ENSZ Társaság és HUNIDA Kht. 140. o., http://www.menszt.hu/content/download/428/1740/file/nemzetkozi_fejlesztési_egyuttmukodes.pdf

¹⁰ Farkas Péter [2005]: A fejlődő országok főbb térségei és ezek sajátosságai In: Nemzetközi fejlesztési együttműködés a XXI. században, ENSZ Akadémia 2004/2005, Magyar ENSZ Társaság és HUNIDA Kht. 140. o., http://www.menszt.hu/content/download/428/1740/file/nemzetkozi_fejlesztési_egyuttmukodes.pdf

Számukra így továbbra sem volt biztosított az a fejlődési út, mely eredményeként nagyobb biztonság, jobb életkörülmények és a jogok tényleges érvényesülése válhatott volna elérhetővé.¹¹

A gyarmatosítás, majd pedig a globalizáció kezdete óta eltelt időszak tehát előre nem látott módon determinálta az egyre fokozódó és elhatalmasodó különbségeket az országok között és egyben túl hosszú időszakot jelentett ahhoz, hogy ne alapjaiban rengesse meg a valaha gyarmati országok struktúráját, gazdaságát és társadalmát. Ezt a Wallerstein-féle világrendszer-elmélet hármas, centrum-félperiféria-periféria felosztása is jól illusztrálja, melyben a harmadik világ országai többségében a periféria államai közé tartoznak, mint egyféle kiszolgáló területeket képviselve és egyben távol működve a fejlett centrum gazdasági vérkeringéstől. Természetesen a gyarmatosításon kívül is található sok olyan tényezőt, amely erősen befolyásolja ezen államok jelenlegi helyzetét – mint a földrajzi elhelyezkedés, történelmi aspektusok, a kormányzat működése és még sok más –, de egyértelműen nem teszik kevésbé igazolttá a fejlett országok felelősségét a jelenlegi globális berendezkedésben.

A változás eszköze: nemzetközi fejlesztési együttműködés (NEFE)

A nemzetközi fejlesztési együttműködés – szűkebb értelemben véve segélyezés, röviden NEFE – a 21. századra egy olyan bonyolult, sokszereplős folyamattá vált, amely kifejezetten a fent is leírt problémákra kíván válaszokat adni, többnyire a segélyezésen, technikai segítségnyújtáson, hitelek folyósításán és még sok más módon keresztül. Mai arculata több évtized alatt alakult ki, állandóan reagálva a donzorok és a recipiensek helyzetére, a különböző válságokra és az egyre fokozódó globális kihívásokra, amelyek mindinkább szorosabb nemzetközi összefogásra ösztönözték a rendszer szereplőit a hatékonyság növelését célul kitűzve, sajnos nem minden esetben maradéktalanul. A segélyezésért oly nagy harcot vívó, elkötelezett fejlett államok és felzárkózó társaik igen komoly hatékonysági és együttműködési kihívásokkal küzdenek ma is. A donzorok fejlesztési koordinációja gyenge, sok esetben teljesen nélkülözi a harmonizációt, amely néhol átfedéseket eredményez a tevékeny-

ségekben,¹² így a források egy része is elvész. A segélyek területi allokációja sem minden esetben megfelelő. Míg egyes országok aránytalanul nagy összegekhez és segítséghez jutnak – amely háttérben többek között a történelmi kontextus, a földrajzi helyzet és a külpolitikai érdek áll –, addig mások nélkülözik a szükséges inputokat.¹³ Egyértelműen kirajzolódik az is, hogy a problémák kezeléséhez több kell a segély-összegek növelésénél és a főszerepben álló állami szerepvállalás erősítésénél. De akkor hogyan lehetne ezt jobban csinálni?

A nemzetközi fejlesztési együttműködés hatékony működése kapcsán számtalan elmélet, javaslat és gondolat alakult ki, amelyek esetekben egymásnak ellentmondó következtetéseket is tartalmaznak. Most viszont kettőt említenék, amelyekkel magam is egyetértek. William Easterly¹⁴ – híres amerikai közgazdász és a külföldi segélyek hatékonyságának egyik fő kritikus – igyekszik választ keresni arra, hogy a nemzetállamok és szervezetek erőforrásait és eddigi tapasztalatait hogyan lehetne hatékonyabban mozgósítani. Érdekes megközelítési módja a „planners” mint a támogatást tervező és a „searchers”, mint a tényleges megoldást kereső szerepkörének és magatartási formájának megkülönböztetése. Véleménye szerint a fejlesztési segélyezést az előbbi dominálja, míg elsősorban az utóbbi szakértelmére lenne szükség. A hatékony fejlesztésekhez ténylegesen a helyi szükségletekre reagáló megoldások manifesztálódására van szükség, amit az utóbbiak képesek ténylegesen is biztosítani. Ugyanis a tervezők által megálmodott „Nagy Tervek” (Big Plans) és az ehhez szükséges „Nagy Lökés” (Big Push) – aminek folyamányaként sor került a nemzetközi segélyek mértékének jelentős növelésére és nagymértékű adósság elengedésekre is a fejlődő országokkal szemben – nem képesek beváltani a hozzájuk fűzött elvárásokat. A témával foglalkozó egyik magyarországi szakértő, Szentiványi Balázs is kiemeli a helyi dimenzió fontosságát: azt írja, hogy a fejlett világnak a szegénység és

¹¹ UNDP, uott

¹² Kiss Krisztina [2008]: Az ENSZ rendszere, fejlesztési szervezetei és programjai a világszegénység csökkentésére és az esélyegyenlőség növelésére (MDGs, UNDP, FAO, UNICEF)/ In: Stratégiai kutatások: Milyen legyen Magyarország nemzetközi fejlesztéspolitikája? Budapest, MTA VKI - Miniszterelnöki Hivatal, 5-24. o.

¹³ Rogerson, Andrew; Steensen, Suzanne [2009]: Aid orphans: Whose responsibility? OECD Development Co-operation Directorate, Development Brief, Issue 1 <http://www.oecd.org/dac/aid-architecture/43853485.pdf>

¹⁴ Easterly, William [2006]: The White Man's Burden: Why the West's Efforts to Aid the Rest Have Done So Much Ill and So Little Good, Penguin Books, New York

a globális elmaradottság felszámolásában játszott szerepe nem korlátozódhat kizárólag a fejlődő államok gazdasági növekedésének ösztönzésére és felgyorsítására. Akkor működik jól egy fejlesztési folyamat, ha az előbb említett eredmények hatásai a társadalom alsóbb rétegeiben is érezhetőek, úgymond „lecsorognak” oda.¹⁵ Ez a két hasonló megközelítés egyértelműen párhuzamba hozható a közösségfejlesztés legfőbb céljaival is, hiszen a közösségi munka egyik legfontosabb aspektusa az érintettek érdekeinek felkutatása, felismerése és érvényesítése annak érdekében, hogy az adott fejlesztő folyamat a lehető leghatékonyabb módon tudja pozitívan befolyásolni a résztvevők életét, és hogy ez hosszú távon is fenntartható maradjon. Bizonyos értelemben a nemzetközi fejlesztési segélyezés is egy ilyen célokat megfogalmazó rendszer, viszont itt a lokális, regionális és nemzeti szint mellett legfőképp a nemzetközi dimenzió érvényesül, ami sokkal bonyolultabbá teszi azt, hogy az eredmények és azok hatásai lokális szinteken is ténylegesen megjelenjenek, holott ez lenne a legfontosabb. Véleményem szerint ahhoz, hogy ez ténylegesen megtörténhessen, több kell a segélyek növelésénél és az államok közötti együttműködések hatékonyságának fokozásánál. Teret kell engedni olyan, eddig inkább csak a háttérben munkálkodó szereplőknek, akik képesek új értékeket és szempontokat becsatornázni a nemzetközi fejlesztési segélyezés komplex rendszerébe, pontosan azt az érintett társadalmi réteget erősítve, amelyet Easterly és Szent-Iványi is kiemelten fontosnak tart. Meglátásom szerint ezt a hiánypótló feladatot leginkább a civil szervezetek tudják ellátni, természetesen nem elkülönülten működve a fejlesztési folyamat más szereplőitől, hiszen a lényeg az egymást felerősítő hatás megteremtése lenne.

Civil szervezetek a nemzetközi fejlesztésben – globális kitekintés

A civil szervezetek elterjedése a nemzetközi fejlesztési együttműködésben egyértelműen nem 21. századi jelenség. Ténylegesen és nagyobb számban az 1970-es években kezdtek el megjelenni e területen, majd az 1980-as években számuk rohamosan megnövekedett. Éppen ezért szokás ez utóbbi kor-

¹⁵ Szent-Iványi Balázs [2005]: A nemzetközi fejlesztési együttműködés politikai gazdaságtana, *Kül-Világ, A nemzetközi kapcsolatok folyóirata*, II. évf., 4. szám, <http://www.kulvilag.hu/2005/04/szent-ivanyi.pdf>

szakot „NGO évtizedként” is emlegetni,¹⁶ melyet a szakirodalom is előszeretettel használ, kifejezve a civil szervezetek térnyerését. Ebben az időszakban a civil szféra növekedése sokkal inkább egy globális tendencia volt, mintsem kizárólag a fejlesztési civil szervezetek, azaz az NGO-k (non-governmental organization) vagy más néven NGDO-k (non-governmental development organizations) körében megfigyelhető egyedi változás. Ezt egyrészt a 70-es évek elején beköszönő válság hatásai, a neoliberális politika elterjedése, valamint az állami szerepvállalás részbeni gyengülése idézte elő. Az sem volt elhanyagolható, hogy emellett, és ezt fokozva, egyre komplexebb társadalmi igények és szükségletek jelentek meg, amelyre a globalizáció is egyértelműen nagy hatást gyakorolt, és amit az államok egymaguk már nem tudtak megfelelően, kizárólagosan kezelni.

Mindezek miatt az eddig a modernizáció és a gazdasági növekedés által dominált fejlesztési doktrínák is kezdtek átalakulni, sokkal inkább hangsúlyt fektetve a humán szempontok beemelésére; elismerve azt a tényt, hogy az 50-es, 60-as években oly nagyra értékelt gazdasági inputok már nem elegendőek a fejlődő országok helyzetének javítására.¹⁷ Ez a politikai, gazdasági és társadalmi közeg tehát – amely a 90-es években további tényezővel bővült, mint például a demokratizálódás jelentős folyamatai Kelet-Európában és a jó kormányzás középpontba kerülése a fejlődő államokban –, határozottan kedvezett az NGO-k fejlődésének és gyarapodásának. A bipoláris világ felbomlása és a szovjet blokk szétesése kapcsán olyan országokban is aktívvá válhatott a civil szektor, ahol eddig az állami ideológia és diktatúra ezt nem tette lehetővé. Mindez Magyarország esetében is így volt a rendszerváltást követően, ahol ugyan a szocialista rezsim uralma alatt is létezett civil szféra, működtek kvázi civil szervezetek, de jellegükben és tevékenységükben teljesen más keretéről beszélhetünk, mint a 90-es években tevékenykedő és működésüket megkezdő társaik esetében. Az állam

¹⁶ Bebbington, Anthony J.; Hickey, Samuel; Mitlin Diana C. [2008]: *Can NGOs Make a Difference? The Challenge of Development Alternatives*, Zed Books, London; <http://www.flacsoandes.edu.ec/libros/digital/40555.pdf>

¹⁷ Thorbecke, Erik [2006]: *The Evolution of the Development Doctrine, 1950-2005*, Research Paper No. 2006/155, World Institute of Development Economics Research, http://www.uhasselt.be/Documents/UHasselt_EN/International/Lezing%20N%202011/THORBECKE%20-%20Evolution%20of%20Development%20Doctrine%201950-2005.pdf

szerpe is kezdett újra megerősödni, de sokkal inkább volt cél az állam, a piac és immáron magától értetődően a civil szféra egyensúlyára alapozni az állami működést.

A civil szervezetek másrészt úgy mondhatnánk alternatívaként is megjelentek ebben az időszakban a társadalom szemében, olyan entitásokat és csoportokat képviselve, amelyek sokkal közelebb állnak az érintettek érdekeihez és reális problémáikhoz, mint a kormányok. Ennek fényében kialakultak azon szerepkörök, amelyek középpontjában a képviselő, a szolgáltatásnyújtás, a képesség-tétel (empowerment) és a filantrópia intézménye áll, és amelyek sok esetben a demokratikus rendszerek kormányainak működéséből is hiányoznak, vagy legalábbis nem megfelelően kerülnek biztosításra. Ezen szempontok – egyes esetekben kudarcok – következtében kialakult egyfajta globális igény a civil szervezetek működése iránt, melyekkel szemben a társadalmi bizalom is nagyobb volt. Ez mind határozottan befolyásolta a mai civil körkép jellegét, így azon szervezeteket is, melyek közvetlenül a nemzetközi fejlesztési segélyezéshez kapcsolódnak. Mindkét esetben nagymértékű szervezeti diverzitásról beszélhetünk, amely a tárgyalt civil körképet egyértelműen egy heterogén szférává teszi, és amely a fentebb említett okok miatt nem választható el sem a nemzetállamok, sem pedig a nemzetközi szervezetek működésétől és annak kereteitől.¹⁸ Ezen komponenseket tehát minden esetben egy kerek egész rendszerként kell értelmeznünk ahhoz, hogy reális képet kapjunk a fejlesztési területen betöltött civil szerepek jelentőségéről és mechanizmusairól.

Magyar civil szervezetek szerepei és kihívásai

Magyarország, nemzetközi fejlesztésben betöltött szerepe és civil szektorának helyzete okán is speciálisabb állammal számít a ténylegesen, magas szinten fejlett nyugati demokráciák táborába tartozó országoknál, még ha egyes mutatók – mint az ENSZ HDI mutató (Human Development Index – Emberi Fejlettségi Mutató) nem is feltétlenül ezt jelzik.

Magyarország nemzetközi fejlesztésben betöltött szerepe nem tekint vissza nagy múltra: tényle-

¹⁸ Lewis, David [2009]: Nongovernmental Organizations, Definition and History; London School of Economics and Political Science, <http://personal.lse.ac.uk/lewisd/images/encylciv%20societyngos2009-dl.pdf>

gesen 2003 óta rendelkezünk szervezett működéssel, a szektor működését jogilag is alátámasztó törvényt pedig csak 2014 végén fogadták. Tény, hogy ez mérföldkőnek számít, hiszen egyes nemzetközi szervezetekben betöltött tagságunk – mint az ENSZ, az Európai Unió és az OECD – nem csak jogosultságokkal jár, hanem kötelezettségekkel is, amelyek a fejlesztési segélyezés kontextusát is szigorúan érintik.¹⁹ Azonban Magyarország jelenleg még igen nagy problémákkal küzd a segélyezés terén, amit az újonnan elfogadott stratégia és törvény sem képes maradéktalanul feloldani vagy legalább gyorsan, érzékelhetően javítani, főként a forrás- és kapacitásbeli hiányok miatt. Ez természetesen nem csak pénzügyi kérdés, hanem szakpolitikai is, így a megfelelő intézményi és jogi háttér megteremtésével és további szakértői tudás bevonásával – főként civil részről – jelentősen javítani tudnánk a jelenlegi helyzetünket.

A nem megfelelő intézményi struktúra és a segélyezés egyértelműen külpolitikai és gazdasági célok alá rendelése mellett nagyon nagy probléma továbbá az érintett civil szféra tényleges és állandó bevonásának hiánya. Tény és való, hogy országunkban csak egy igen szűk civil szervezeti réteg az, aki kimondottan vagy részben a nemzetközi fejlesztési együttműködés témájában tevékenykedik, de tapasztalatuk és szakértelmük mégis nagyon sokban hozzá tudna járulni egy hatékonyabb magyar nemzetközi fejlesztési stratégia és végrehajtás megteremtéséhez. Szerepük kiteljesedését nagyon korlátozza az a nem éppen civilbarát politikai környezet, amely nem él a civilek kapacitásainak pozitív kiaknázásával és nem teremti meg számukra a megfelelő bekapcsolódási pontokat, hogy azok érdemben tudják képviselni a témában érintetteket és egyben saját érdekeiket. Magyarországon ez egy, a teljes civil szektoron átívelő probléma, amely a kevésbé reflektorfényben álló témák érvényesülését többszörösen is megnehezíti, erre pedig nagyon jó példa maga a NEFE tevékenység.

További nem elhanyagolható probléma hogy a magyar NEFE társadalmi beágyazottsága nem mu-

¹⁹ Balogh Réka, Blahó Györgyi, Csillag Gábor (szerk.) [2008]: Mi közünk hozzá? - Sajtókézikönyv: Magyarország és a nemzetközi fejlesztés, HAND;

Vulcz Lilla [2013]: Adalékok a globális fejlesztési támogatások és segélyezés kérdéséhez, avagy a nemzetközi fejlesztési együttműködés (NEFE) fogalma, története valamint tevékenysége, különös tekintettel Magyarországra, Diskurzus, 3. évf. 1. szám, <http://blszk.sze.hu/images/Dokumentumok/diskurzus/2013/1/vulcz.pdf>

tat túl biztató képet a Demnet és a Publicus Intézet együttműködésében végzett 2013-as kutatás szerint. 10 emberből csak 4-nek van valamilyen ismerete arról, hogy Magyarország a humanitárius segítségnyújtáson kívül egyéb módon is segíti a nála szegényebb és rosszabb helyzetben lévő államokat, de ezzel együtt a többség nem is utasítja el azt, hogy hazánk is nyújtson ilyen segítséget mások számára.²⁰ Az előbbinek leginkább az oka az, hogy Magyarországon a többség még mindig úgy gondolja, hogy inkább nekünk van szükségünk segítségre, hiszen itt is van szegénység, emellett pedig az a tudat él, hogy Magyarország tranzitországgként kevésbé érintett a fejlődő országok problémáiban és az abból fakadó hatások által.²¹

De hogyan is tudnak ilyen környezetben a civil szervezetek hatékonyak lenni, és melyek azok a lehetséges szerepek, amiket a magyar szervezetek magukra tudnak vállalni a terület alacsony támogatottsága ellenére is?

A mai magyar civil szektoron belül – amely egy több mint 65 ezer szervezetet tömörítő szféra jelenleg²² – körülbelül csak 60 olyan szervezet²³ van, amely valamilyen formában érintett a fejlesztési és humanitárius tevékenységekben, egy részüket pedig a HAND Szövetség tömöríti, aki alapvetően a szakpolitikai terület érdekérvényesítési törekvéseiért felelős. Fontos kiemelni, hogy a szektor méretei ellenére igen heterogén, amely egyrészt megjelenik a tevékenységi területek különbözőségében, de az aktivitás mértékében is. Ki kell hangsúlyozni azt is, hogy egyes szervezetek esetében a tevékenységi területek halmozódása is megfigyelhető, tehát egy adott szervezet több területen is megjelenhet. A legfőbb tevékenységi területek közé tartozik a humanitárius segítségnyújtás, emellett pedig a Selmeczi által klasszikus NGO tevékenységként defini-

²⁰ Bördős Éva; Gregor Anikó [2014]: Mennyire szolidáris a magyar? Kiket és hogyan támogatna Magyarország lakossága itthon és külföldön? Demnet, Budapest, http://www.demnet.hu/images/stories/B_kiadvanyok/szolidaris/EvaBordosAnikoGregor_SzolidaritasHU.pdf

²¹ Selmeczi Anna [2013]: The Role of the Hungarian Civil Society in Development Assistance and Aid Effectiveness In: The Role of Civil Society in Development Assistance and Aid Effectiveness, Center for Economic Development, Szófia, <http://cps.ceu.hu/sites/default/files/publications/cps-joint-pub-oda-civil-society-report-2013.pdf>

²² Központi Statisztikai Hivatal [2013]: A nonprofit szektor legfontosabb jellemzői 2012-ben, Statisztikai Tükör, VII. évfolyam 119. szám, <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/nonprofit/nonprofit12.pdf>

²³ Selmeczi [2013], uott

ált célországban történő projektvégrehajtás, vagy a szintén ide tartozó közvetlen támogatásnyújtás a lokális szereplők számára projektek végrehajtására. Továbbá fontos kiemelni a szemléletformálást és az érdekérvényesítési feladatok ellátását is, melyeken belül egyaránt helyet kap az oktatás, a kampány és a kapacitásfejlesztés eszköze. Ezek alapján Magyarországon 5 fő kategóriába sorolhatjuk a magyar fejlesztési civil szervezeteket.

Az első csoportba a vallási vagy hit alapú szervezetek tartoznak, amelyek között olyan nagy, humanitárius szervezetek szerepelnek, mint a Magyar Máltai Szeretetszolgálat, a Magyar Ökumenikus Segélyszervezet és a Baptista Szeretetszolgálat Alapítvány. Talán ezek a civil szereplők a legláthatóbbak a magyar fejlesztési palettán, hiszen a Demnet már vizsgált felmérése szerint 10-ből 7 megkérdezett tisztában van azzal, hogy Magyarország is nyújt segítséget humanitárius- és katasztrófa-helyzetekben, legyen az természet vagy ember által okozott²⁴ ezen szervezetek pedig jelen vannak az ilyen eseményeknél, amelyeken keresztül a médiában is gyakran megjelennek. A humanitárius nonprofitok további előnye, hogy általában egy nagyobb, nemzetközi hálózat részeit is képezik, amely jelentősen növeli kapacitásbeli és adomány-szerző képességeiket, és ezzel egyidejűleg sokkal kiszámíthatóbb és biztosabb működést garantálnak.

A következő csoportot Selmeczi csak klasszikus NGDO-ként definiálja és minden olyan szervezetet ide sorol, amely közvetlenül hajt végre projekteket bizonyos recipiens országokban – például iskolák működtetése révén –, vagy legalább közvetlenül finanszíroz tevékenységeket, amelyekért viszont a célországban működő intézmények, szervezetek felelnek, tehát lényegében magyar részről csak anyagi hozzájárulás történik. Ezek a szervezetek a nyugati NGDO-khoz képest kisebb tevékenységi hatókörrel rendelkeznek, és 1-3 országban folytatnak projekteket. Egyértelmű példa erre az Afrikáért Alapítvány és a Taita. A Magyar-Afrika Társaság is ide sorolható, amely a Magyarországon gyűjtött adományokat juttatja el a bamakoi gyerekeknek és az iskolának. Hasonló tevékenységet végez a Harmadik Világ Alapítvány is, amely Indiába és Argentínába juttatja el a forrásokat. A tevékenység szempontjából Európán kívül központi célországnak számít Kenya és kisebb mértékben Etiópia. Előbbi

²⁴ Bördős Éva; Gregor Anikó [2014], uott

esetében 7 projektet indítottak és bonyolítottak le a magyar szervezetek az elmúlt 5 évben.²⁵

A harmadik csoportot az oktatási szervezetek alkotják. Fő céljuk a társadalmi szemléletformálás és a globális nevelés – emberi jogok, globális problémák, demokrácia, környezetvédelem és további témák – támogatása, terjesztése, kiegészülve azon erre irányuló lobbitevékenységgel, melynek eredményeképpen ezek a témák és irányelvek bekerülhetnek a formális és informális oktatási rendszerek tematikájába, tananyagaiba. Jelenleg az Anthropolis és az Artemisszió Alapítvány folytat ilyen projektet a globális nevelés népszerűsítésére és középiskolákba való bevezetésére, részben a HAND Szövetség keretein belül.

A következő kategóriában azon szervezetek kaptak helyet, akik nem vesznek részt semmilyen érdekérvényesítési tevékenységben, és nem integrálódtak szervesen a hazai fejlesztési szektorba. Jó példa erre a Terres des Hommes gyermekjogokért küzdő nemzetközi NGO, amelynek Magyarországi szárnya inkább csak adminisztrációs feladatokat lát el és nem kapcsolódik ténylegesen a magyar ODA vagy fejlesztési tevékenység kontextusához.²⁶ Ugyan Selmeci tanulmánya a szerepek kategorizálásánál nem tárgyalja külön az érdekérvényesítési és ellenőrző tevékenységet, de véleményem szerint a szakpolitikai szintű befolyásolás és ellenőrzés, a releváns minisztériumokkal tartott folyamatos kapcsolat és a kormányzati szinten végzett szemléletformálás szervesen hozzátartozik a magyar fejlesztési profilok sorához, így én ezt a kategóriát tettem meg ötödiknek. Első látásra ugyan úgy tűnhet, hogy egy szervezet kezében összpontosul, ami maga a HAND, de látnunk kell, hogy a szövetség alapvetően 14 tagszervezetet tömörít. Ezen túl a szövetség az egyeztetések során a saját szervezeti keretein kívül elhelyezkedő szervezeteket is igyekszik bevonni, ami azért fontos, mert ezzel saját érdekérvényesítő szerepét is növelni tudja, illetve több forrásból származó információt és szaktudást tud egyesíteni, amely jóval megalapozottabbá teszi az egyes szakpolitikai javaslatokat, ezáltal hatékonyabbá válik az érdekegyeztetés folyamata is.

A magyar civil szervezetek a fent említett tevékenységeket 2008 és 2013 között 76 országban végezték Latin-Amerikában, Afrikában, Ázsiában és

Európa egyes részein, csakúgy, mint Magyarországon is. A szervezetek nagy része általában 2-4 országban van jelen, ennél több országban való tevékenység lebonyolításához szükséges kapacitásokkal csak a nagyobb humanitárius szervezetek rendelkeznek. Selmeci bár röviden, de arra is rávilágít tanulmányában, hogy a civilek tevékenysége által megcélzott országok nem esnek feltétlenül egybe a hivatalos magyar segélyezési politika irányjaival. Ugyan a civilek hangsúlyosan jelen vannak Európában is, de láthatjuk, hogy más kontinenseken, főképp Afrikában is igen aktívak, amely sokkal inkább tükrözi a nemzetközi rendszer azon irányelveit – így az Uniót is –, mely szerint a legszegényebb régiók felé kell fordulni. A civilek erre vonatkozó törekvései nagyrészt annak a sajnálatos folyamatnak köszönhető, amelynek következtében Magyarország a rendszerváltás után elfordult az afrikai régiótól, mint támogatott területtől. Ennek a visszaállítására irányuló érdekérvényesítési tevékenység – tehát, hogy az állam prioritásként kezelje ezt a régiót – volt már hazánkban, amelyet szintén a HAND koordinált.²⁷

A széles területi és tevékenységi kör ellenére a magyar szektort humánerőforrás és finanszírozás szempontjából is inkább kisebb méretű szervezetek alkotják. Kevés a teljes állású foglalkoztatott, sokan dolgoznak félállásban, vagy szerződéses megbízás alapján.²⁸ Ennek legfőbb oka a támogatások mértékének nem elegendő nagysága, amelyek ugyan több forrásból származnak –magán, tagszervezeti, kormányzati, külföldi egyaránt –, de nem feltétlenül jelentenek biztos és állandó bevételeket. Ezt tovább rontja az is, hogy a szervezetek többsége projektfüggő, amely még bizonytalanabbá teszi a működést. Ezek a jellemzők alapvetően a teljes nonprofit szektorra jellemzőek, de a fejlesztési civilek esetében a társadalmi beágyazottság hiánya ezeket a kapacitáshiányokat még tovább fokozza.

Fókuszban a szemléletformálás és a szakpolitikai érdekérvényesítés

A kirajzolódó szerepek közül érdemes kiemelni és kicsit közelebbről megvizsgálni a szemléletformálás és a szakpolitikai érdekérvényesítés területeit, amelyet személyesen is volt szerencsém megismerni az elmúlt 2 év alatt.

²⁵ Central European University [2013]: Hungarian development NGOs in the world (2008-2013), CEU Center for Policy Studies, <http://geocommons.com/maps/252212>

²⁶ Selmeci Anna [2013], uott

²⁷ Morenth Péter; Tarrósy István [2011]: Magyarország leendő afrikai fejlesztési stratégiájához - Stratégiai ajánlások, Budapest-Pécs, <http://www.afrikatanulmanyok.hu/userfiles/File/fajlok/afrikai%20strat%C3%A9giai.pdf>

²⁸ Selmeci Anna [2013], uott

Mind a szemléletformálási, mind pedig a szakpolitikai érdekérvényesítési tevékenység elengedhetetlen eszköze azon támogató környezet megteremtésének, amelyben a civil szervezetek hatékonyan és sikeresen tudják végezni a munkájukat. A támogató környezet maga egy összetett fogalom és minden olyan külső tényezőt tartalmaz, amely a civil szervezetek működésén kívül áll, és amelyek befolyásolása ettől függetlenül lehetséges a számukra. Ebbe beletartozik – esetünkben a fejlesztési témához kapcsolódóan – a téma társadalmi beágyazottsága és támogatottsága, emellett pedig a kormányzatok és egyéb donorok témában való elköteleződése, és az általuk megalkotott, a nemzetközi fejlesztési szakpolitikához kapcsolódó jogi és pénzügyi környezet egyaránt.²⁹ Ha mind az állam, mind pedig a társadalom támogató magatartást folytat – például magas az adományozás mértéke, az állam partnerségben végzi a segélyezést a civil szervezetekkel és ezt jogszabályi és pénzügyi alapon is garantálja –, akkor a civil szervezetek működése is sokkal hatékonyabb és sikeresebb. Ha viszont hasonló a helyzet, mint Magyarországon esetében, ahol mind a társadalom szintjén, mind a kormányzat dimenziójában marginális szereppel rendelkezik a téma, akkor ott a civil szervezetek működése is nehézkessé válik.

A szemléletformálásnak alapvetően több módja lehet, így történhet egyszerű kommunikáció és információátadás során, mely elsősorban a tények és eredmények közlését jelenti a segélyezésről, az ehhez kapcsolódó politikákról és programokról, tehát lényegében tájékoztatást jelent. Megvalósulhat a kampány eszközeivel is, amely egy-egy konkrét téma köré épül és a figyelemfelhívás, sok esetben az adománygyűjtés és az elköteleződés megteremtése a célja. Ezen túl pedig történhet a formális és az informális oktatási rendszereken keresztül, amelyet globális nevelésnek hívunk.³⁰ Utóbbi forma igen nagy hangsúlyt kap Magyarországon és maga a HAND is rendelkezik 2007 óta egy kifejezetten ezt a témát központba helyező munkacsoporttal, melynek célja a globális nevelés közoktatásba való beépítése. A munkacsoport a következőképpen definiálja a globális nevelést: „A globális nevelés a globalizáció által létrehozott és felismert – társadalmi,

gazdasági, technológiai, politikai, demográfiai és környezeti – egyenlőtlenségek, globális folyamatok megismerését szolgálja. Ezt egy dinamikus, aktív tanulási folyamat, szemléletformálás keretében éri el, mely az állandóan változó globális társadalom, ezzel kapcsolatban az én és tágabb környezete viszonyára fókuszál.” (HAND) A definíció alapján tehát minden olyan témát felölelhet, amely egyben a nemzetközi fejlesztési együttműködés részét is képezi úgy, mint az emberi jogok, méltányos kereskedelem, szegénység, egyenlőtlenség, klímaváltozás és még sok más. A legfőbb, megvalósítást segítő eszközök közé tartozik a tanárképzés, workshopok szervezése, és pedagógiai segédanyagok létrehozása, amelyek az iskolákban is bemutatásra kerülnek (Artemisszió). A közoktatás mellett a felsőoktatásba való integráció is jövőbeni tervként fogalmazódik meg. Ezt a kezdeményezést támogatja, és egyben készíti elő a szintén az Anthropolis Egyesület által elindított és Angliában kidolgozott többlépcsős tanár-továbbképzési rendszer, amely egy egynapos képzéssel kezdődik, végső célja pedig egy akkreditált egyetemi-főiskolai szakképzés megteremtése lenne.³¹ Probléma, hogy Magyarországon jelenleg sem a globális nevelés, sem pedig a nemzetközi fejlesztési együttműködés nem jelenik meg az oktatási rendszerekben, sok esetben még részlegesen sem, nemhogy önálló tárgyként vagy szakként. Ennek a fontosságát már a Közép-Európai Egyetem kutatócsoportja is kihangsúlyozta – amelynek Selmeczi Anna is tagja volt –, és egyértelműen támogatandó kezdeményezésnek tartanak a téma becsatornázását a magyar képzési rendszerbe, amely a társadalmi beágyazottságot, és ezáltal hosszú távon a szolidaritás mértékét is emelné a nemzetközi ügyekben.³²

A másik kiemelendő terület, a nemzetközi fejlesztési tevékenység során végzett szakpolitikai érdekérvényesítés egyértelműen egy katalizátor, azaz változást előidéző szerepkör, amelynek legfőbb célja a hosszú távú, fenntartható és strukturális változások előidézése. Ez egyrészt magának a kormányzati szakpolitikának a tartalmára és az ezzel kapcsolatban hozott politikai döntésekre irányul, másrészt cél az érdekérvényesítést végző illetve az azon keresztül képviselt civil szervezetek

²⁹ Balogh Réka, Czigány Szilvia [2013]: A magyar civil szervezetek hatékonysága a nemzetközi fejlesztésben, Kutatási összefoglaló, HAND Nemzetközi Fejlesztési és Humanitárius Civil Szövetség

³⁰ OECD [2008]: Is it ODA? Factsheet <http://www.oecd.org/investment/stats/34086975.pdf>

³¹ Zubor Zalán [2014]: Új iskolai módszer: támogatja a külügy és az EU, Hoffmann nem, HVG

http://hvg.hu/itthon/20140317_Globalis_oktatas

³² Central European University [2013]: Examining Hungary as an International Development Actor, <http://cps.ceu.hu/node/35114>;

fejlesztésekben betöltött hatékonyságának és szervezeti kapacitásainak a növelése is.³³ Ez a két dolog véleményem szerint nem igen választható el egymástól. Magyarország esetében előbbi egyértelműen a nemzetközi normák és követelmények szakpolitikai stratégiába való beépülését és gyakorlatban való megjelenését igyekszik elérni, kihangsúlyozva az egyes segélyhatékonysági kezdeményezések és elvek fontosságát, emellett pedig az érintettek és a leghátrányosabb helyzetű rétegek érdekeinek prioritásként kezelését. Ezekon túl – és ezáltal párhuzamosan az előbb említett tevékenységekkel –, hazánkban elengedhetetlen a politikai dimenzióban végzett szemléletformálás is, amely szintén az érdekérvényesítés szerves részének tekinthető. Ennek oka az, hogy még máshol a NEFE-ben dolgozó minisztériumi dolgozók és szakpolitikusok is aktív formálói a területnek – hiszen a terület megítélése és jövőbeni finanszírozása is tét, amely őket is közvetlenül befolyásolja –, addig hazánkban ez a minisztériumi réteg hiányzik, hiszen a politikai vezetés sem tulajdonít prioritásértéket a NEFE ügyeknek.³⁴ Szent-Iványi tanulmánya egyben azt is kiemeli, hogy a civil szervezetek képviselőinek tapasztalatai szerint a minisztériumok és ezáltal a Külügyminisztérium (jelenleg Külgazdasági és Külügyminisztérium) munkatársai nem feltétlenül rendelkeznek a szükséges tudással a nemzetközi fejlesztési együttműködésekkel illetően, ez alapján tehát a döntéshozói szemléletformálás még indokoltabbá válik. Ezek a tényezők mind hozzájárulnak egy olyan rendszer kialakulásához és megszilárdulásához, amelyben ugyan vannak kezdeményezések állami részről a civil szereplők bevonására, de hiányoznak azon mechanizmusok, amelyek azt hatékonyra és folyamatossá tennék. Ez az oka annak, hogy a formális érdekegyeztetési mechanizmusokon kívül, a hivatalos rendszerbe nem tagozódó lobbitevékenység nyújtotta lehetőségeket is integrálni kell a szervezetek érdekérvényesítési és egyeztetési céljainak megvalósításába. Ez sok esetben ad hoc találkozókat és rendezvényeket kínált lehetőségeket jelent, amelynek keretében a releváns személyek elérhetőek és átadhatók számukra

a szükséges információk. A fejlesztési szférában végzett érdekérvényesítési tevékenység nagyrészt véleményezésre, ajánlások megfogalmazására, és konzultációra korlátozódik. Ennek következtében a tényleges oda-vissza irányuló együttműködés és együtt-döntés jóformán teljesen hiányzik a rendszerből. Ez annak ellenére van így, hogy a kormány 2006-ban a teljes civil szférával való kormányzati együttműködésre vonatkozó irányelveket fogalmazott meg, amelyek között kiemelt szerepe volt a civilek döntéshozatalba való bevonásának és benne a civil javaslatok és tapasztalatok megjelenésének is.³⁵ További problémaként jelenik meg, hogy a civil szervezetek nagy része nem rendelkezik elegendő kapacitással ahhoz, hogy a folyamatos befolyásolási és nyomásgyakorlási folyamatokban részt vegyen, melyek hátterében leginkább időbeli és humán erőforrást érintő korlátokat állnak. Magyarországon lényegében a HAND az, amely állandó résztvevője a civil-állam kapcsolat ápolásának és a lehetőségek felkutatásának, de a szervezet ezt alapvetően fő feladatként azonosítja, míg más szervezeteknek ez plusz feladatot jelentene a mindennapi működés mellett. Ennek eredményeként a magyar fejlesztési civil szektor csak egy szűk rétege végez célzott szakpolitikai érdekérvényesítést és az is sok esetben kifejezetten csak eseti jelleggel történik.³⁶

Összegzés

Az elmúlt másfél évben végzett munkám során személyesen is meg tudtam tapasztalni azokat a problémákat és kihívásokat, amelyekkel a szóban forgó civil szervezetek állnak szemben. Emellett arról is bizonyosságot kaptam, hogy a szervezetek körében állandó munka folyik a helyzet javításán, illetve igyekeznek egymást támogató és egymás számára szakmai háttérrel biztosító mechanizmusokat kiépíteni, amelyek kapacitásaik hatékonyabb érvényesítését is segítik. Magyarországon igenis működik egy olyan fejlesztési civil terület, amelynek eddig még kihasználatlan szaktudása és tapasztalata sokban hozzá tudna járulni a kormányzati fejlesztéspolitika hatékonyabb működéséhez. Ráadásul ezen belül még egy viszonylag stabil és aktív szervezeti csoport is létezik, amely kész részt venni

³³ Lewis, David; Kanji, Nazneen [2009]: Non-Governmental Organizations and Development, Routledge, Taylor and Francis Group, New York

³⁴ Szent-Iványi Balázs [2012]: Hungarian international development co-operation: context, stakeholders and performance, Perspectives on European Politics and Society, Volume 13, Issue 1, 50-56 p. http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/687/1/Szent-Ivanyi_PEPS_special_issue.pdf

³⁵ Bényei Andrásné; Bíró Endre; Kinyik Margit; Nagy Ádám; Nizák Péter; Péterfi Ferenc [2007]: A kormányzat civil stratégiája és az ehhez fűzött civil szakmai álláspont, Civil Szemle, IV. évfolyam, 2. szám, http://www.civilszemle.hu/downloads/cikkek/2007/11szam_2_007_2_Benyei_5-54.pdf;

³⁶ Selmeczi Anna [2013], uott

ennek az alakításában, partnerségben az állammal. Ehhez viszont elengedhetetlen, hogy az állam megteremtse azokat a bekapcsolódási pontokat, amelyeken keresztül ez megvalósulhat. Emellett az is kiemelten fontos, hogy ezek ne csak csupán reprezentatív lehetőségek és együttműködések legyenek, hanem a valós partnerség lehetőségei is egyben. Az állami, civilek felé irányuló nyitás mellett viszont a civileknek is sokkal erősebben kell nyomást gyakorolniuk a kormányzati apparátusra, ha a részvételüket garantálni szeretnék, tehát mindkét szektornak fejlődnie kell. Ezek alapján a jövőben talán érdemes lenne kutatások végezni arról, hogy más államokban milyen hagyományai és jó gyakorlatai vannak a civil-állam együttműködésnek, és hogy ezeket hogyan lehetne adaptálni a magyar keretek alkotta kapacitási és működési sajátosságok mentén.

A következő években a nemzetközi fejlesztés irányai mindenképpen változni fognak, hiszen 2015-ben új, fejlesztési keretrendszer kerül elfogadásra az ENSZ égisze alatt, melynek alapját az új

Fenntartható Fejlődési Célok adják, és amelyek a következő 15 évre vonatkoznak majd. Ez a nemzetközi közösség olyan ambiciózus dokumentuma és programja lesz, amely remélhetőleg meghaladja majd a 2000-ben elfogadott Millenniumi Fejlesztési Célok törekvéseit és eredményeit is, és amelyek egyaránt kötelezettségeket jelentenek mind a fejlődő országoknak, mind pedig a fejletteknek. A jelenlegi globális problémák és kihívások olyan, eddig nem látott nemzetközi összefogást igényelnek, amelyből Magyarországnak is ki kell venni a részét, megtalálva azokat a szektorokat, amelyeken keresztül a leghatékonyabban hozzá tud járulni a fenntarthatóság megteremtéséhez. Az ennek a keretében hozott döntések előkészítésében és végrehajtásában a civileknek is nagy szerepük lesz mind a szakpolitikai nyomásgyakorlás, mind pedig a társadalmi szemléletformálás területén, hiszen a felelős kormányzati döntések mellett a felelős polgári és fogyasztói döntések is kiemelten fontosak egy fenntarthatóbb világ megteremtésében.

Megjelent! Molnár Aranka: Közösségi tanulás a közösségfejlesztés folyamatában

Budapest, 2015. Közösségfejlesztők Egyesülete, Parola-füzetek

Bevezetőjében a szerző így indokolja témaválasztását:

Témám a közösségfejlesztési folyamat során megvalósuló közösségi tanulás bemutatása és elemzése.

Több mint tíz éve találkoztam a közösségfejlesztéssel, s ez a találkozás tudatosította bennem a társadalmi cselekvés fontosságát. Azóta egyre táguló körökben látom és értelmezem a társadalmi, politikai és gazdasági jelenségeket, befogadóbbá váltam. Tudatosult bennem az értelmiségi szerepvállalás jelentősége, mely mára talán csak Európának ebben a régiójában meghatározó jelentőségű, hiszen a régebbi, polgárosult demokráciákban a polgárok cselekvőképesebbek, s állampolgárként is képesek kiállni az érdekeikért. A közösségfejlesztés kinyitotta előttem a világot azzal is, hogy új kapcsolatokkal gazdagította az életemet, és ez gazdag tudás- és információcserét, egymástól tanulást és nyitottabb látásmódot eredményezett. Azok a közösségek, amelyekkel együtt dolgozom, mindig erőt adnak ahhoz, hogy megugorjam az előttem álló akadályokat, és meghaladjam önmagamot. Megtanultam, hogy ha változást akarok, cselekednem kell érte, és ezt a szemléletet próbálom átadni azoknak a közösségeknek is, akikkel dolgozom.

A másik szakmai terület, amellyel tanulmányomban foglalkozom, a felnőttképzés, a tanulás, amely mindig nagyon fontos volt nekem, és nemcsak az én életemben érték, hanem a családunkban is. Mindig is rendelkeztem közösségi vénával, már középiskolás koromban is meghatározója vol-

tam szülőfalum, Szuhogy közösségi életének. Főleg a háttérből segítettem a csoportunkat ötleteimmel, az első vonalat átengedtem azoknak, akik mindig otthon voltak, hiszen hét közben én kollégiumban laktam.

A felnőttképzéssel eleinte ambivalens érzéseim voltak. A munkaügyi központ képzésszervezőjeként úgy láttam, hogy az intézmény törekvései nem érnek célba, mert gyakran a munkaerőpiacon értékesíthetetlen szakmákat oktattak. Az ún. általános képzések, a szemléletet formáló, műveltséget gyarapító képzések pedig teljesen hiányoztak a kínálatból. Sokáig csak szólamnak gondoltam az *élet-hosszig tartó tanulást* (LLL – Lifelong Learning), hiszen tapasztalataim nem igazolták azt. Aztán a közösségfejlesztői munka által motivált és állandósult tanulásaim során ez a terület is értelmet nyert számomra, elsőként a népfőiskolák révén. Saját gyakorlati munkám során pedig tudatosult bennem, hogy a közösségfejlesztési folyamat egyben tanulási folyamat is, méghozzá elsősorban cselekvés általi informális tanulás. Az emberek megtanulják a közös cselekvés közben, hogy hogyan kell közösségben viselkedni, megszólalni, bemutatni saját magukat és településüket, együttműködni másokkal – megtapasztalják állampolgári mozgásterületet, kitanulják szerepeiket. E mellett időnként szervezett, formális tudásbevitelre is szüksége van a közösségeknek ahhoz, hogy tovább tudjanak lépni, s életüket mind tudatosabban tudják szervezni.

A kötet megvásárolható a Közösségfejlesztők Egyesülete irodájában – 1011. Budapest, Corvin tér 8.

Új szereplő a harmadik szektorban: közösségi színház

Djurec Andrea

Bevezetés

A közösségi művészet magyarországi irányvonala megteremtésének kiváló példáját mutatja a XV. kerületben működő KOMA közösségi színház, melyel szakmai gyakorlatom során kerültem szorosabb kapcsolatba. Alternatív társulati működésük felbomlása után, 2014 óta munkásságuk egyedülálló célja létrehozni az első közösségi színházat Magyarországon. A tanulmány főleg erre az időszakra fókuszál. Célom egy átfogó, de tapasztalataim által egy szubjektív képet adni a szervezet közösségi színházzá alakult, kezdeti időszakának működéséről.³⁷

Jelen tanulmányban megismerkedhetünk a közösségi művészet, közösségi színház fogalmaival, a KOMA történetével, fejlesztői és társadalompolitikai kontextusával, a KOMA programjaival, s végül tapasztalataimmal.

1. Mi a közösségi művészet?

A közösségi művészet „olyan esemény, illetve akció, melyben a laikusok (nem művészek) bevonásával közös alkotás folyamán művészeti produktum jön létre. Célja a kulturális közösség létrehozása, az egymásba vetett bizalom megerősítése, a közösségben rejlő teremtő erő felszínre hozása, a tevőképesség megtapasztalása.”³⁸ A módszer tehát participatív, azaz részvételre épülő művészeti törekvéseket takar.

A közösségi művészet (community art/socially engaged art) kelet-európai gyakorlata más képet mutat, mint a nyugat-európai területeken. Nyugaton „az angolszász gyakorlatban a társadalmi prob-

lémák állnak a terület fókuszban.”³⁹ Magyarországon „célul tűzik ki a közösség virtuális és fizikai terének megalkotását, mivel pont ez a terület az, mely a leginkább sérült az utóbbi évtizedek alatt, és különösen fontos annak okán, hogy magunkra ismerjünk, közösséget vállalhassunk egymással, mert pénzügyi tőke híján csak a társadalmi tőke erejében bízhatunk.”⁴⁰ A közösségi művészetben az „alkotó-művészetet keresztül a közösségek újraélesztését tűzik ki célul.”⁴¹ A közösségi művészet módszere elősegíti a közösségfejlesztés lényegének érvényesülését: azt, hogy a közösség tagjai aktív, cselekvő állampolgárokká váljanak, változást hozzanak az életükbe és művészeti eszközökön keresztül jöjjenek rá problémáik megoldására.

Ez a módszer bármely művészeti eszközzel alkalmazható. Példának megemlíthetjük a közösségi falfestés (mural painting) módszerét, amely Közép-Amerikából származik.⁴² Emellett a public art (közéleti, közösségi művészet) és a photovoice (fotóhang) technikáját is ide sorolhatjuk.

1.1 Mi a közösségi színház?

A résztvevő/részvételi színház

A résztvevő színház (*participatory theatre*) fogalmára több kifejezés is használatos a külföldi gyakorlatban. Fejlesztő színház (*development theatre*), Elnyomottak Színháza (*Theatre for the Oppressed*), népszínház (*popular theatre*), közösségi színház (*community theatre*), beavatkozó színház (*intervention theatre*), tiltakozó színház (*protest theatre*) és színház a társadalmi változásért

³⁷ A tanulmány információit Móricz Fruzsina, a KOMA egykori menedzserével készített interjúim, Kóhegyi Ilona Zrínyi Gál Vincével készített interjúja, és saját tapasztalataim alapján írtam le. A teljes interjúk az ELTE Társadalomtudományi Karon írt és elfogadott Új szereplők a harmadik szektorban: közösségi színház. c. szakdolgozatom mellékletében olvashatóak.

³⁸ Thiesz Angéla (2009): *Művészet a közösségfejlesztésben*. 15. In: Szín, 14. évf. 2. sz. 2009. http://epa.oszk.hu/01300/01306/00098/pdf/EPA01306_Szin_2009_14_02_aprilis_015-016.pdf Letöltés dátuma: 2014. október 4.

³⁹ Thiesz Angéla, uott

⁴⁰ Thiesz Angéla, uott

⁴¹ Thiesz Angéla, uott

⁴² Katona Krisztina (2008): *A Mural Painting módszer*. In: Parola, 2008. 3. sz. http://www.kka.hu/Kozossegi_Adattar/PAROLAAR.NSF/cimsz/A4C3BC5C90696B01C125751F003BA62B?OpenDocument Letöltés dátuma: 2014. október 3.

(*theatre for social change*).⁴³ Ezek a kifejezések gyakran egymás szinonimáiként használatosak a gyakorlatban és a társadalmi valóság átalakulásához kapcsolódnak. A szókapcsolatokat egy folyamatban való egyéni és közösségi részvételkor használják.⁴⁴

„A participatív színház többféleképpen is megvalósulhat.”⁴⁵ Létrejöhet közvetlenül a közösséggel együtt, annak érdekében, hogy a problémákat megtalálják. Lehet vita-színház (*discussion theatre*), ahol a közönség elősegíti, hogy aktív vita alakuljon ki a színházi performansz egyes elemeiről az előadás alatt, vagy után.⁴⁶ Megvalósulhat fórum színházként, „ahol a közönség változtathat a színházi előadás menetén, beleszólhat, hogy mi történjen a cselekményben.”⁴⁷ „A színházi alapú technika használható többek között a fejlesztési projektekben, vagy más fejlesztési akciókban, amelyeket a közösségekben alkalmaznak.”⁴⁸

A közösségfejlesztésben alkalmazott színházi technika: a közösségi színház

A részvételi színház közösségekben való alkalmazása a közösségi színház, amelyet közösségfejlesztés is használ munkamódszerként. Olyan technika, amely „a professzionális és intézményi színházakhoz hasonlóan egyaránt alkalmazza a drámát, az éneklést, a táncot, a némajátékot, a rituálét, valamint mindezen tevékenységek bármilyen kombinációját, hogy valamilyen eszmét, üzenetet vagy ismeretet adjon át a közönségnek.”⁴⁹

A közösségi színházi módszer feldolgozandó témáit a közösség életéből meríti, nem dolgozik profi szakemberekkel, hanem az adott közösség

együttműködésével hozza létre az előadást.⁵⁰ Ez az előadás „a rendező és a közösségben élő résztvevők partnerségén alapszik.”⁵¹ Az amatőr résztvevők a legelejétől kezdve részt vesznek az egész előadás létrehozásában.

„A közösségi színház lényege abban rejlik, hogy egy adott közösség problémáira összpontosít és azokat a szociálpolitikai színterére helyezi át. Ez a közösségfejlesztési módszer kritikus szemszögből nézi a társadalmi problémákat.”⁵² Azokat a témákat dolgozza fel, amelyek a leginkább foglalkoztatják a résztvevőket és az alkotási folyamattal megpróbálja a résztvevőket közelebb vinni az adott probléma megoldásához.

A folyamat

A közösségi színház módszerét hét fázissal írja le a *Boehm-Boehm* tanulmány:

„a) az ötletet kezdeményező csoport megalakulása egy adott közösség tagjaiból;

(b) a közösség, valamint a színészek életében fellépő kérdések, problémák és konfliktusok csoportos megvitatása;

(c) anyaggyűjtés a csoporton belül (például cikkek, fotók, felvételek);

(d) a színdarab megalkotása és megírása a csoport által;

(e) a színdarab elkészítése, próbák, valamint az előadásra való felkészülés (a közösség többi tagjának segítségével, akik részt vesznek például a színpad előkészítésében, a díszlet felépítésében, valamint a jegyeladásban);

(f) a színdarab előadása a közösségben, illetve azon kívül is, nagy hangsúlyt fektetve a közönséggel való párbeszédre;

(g) a csoporton belüli vezetés kialakítása, valamint együttes erőfeszítés a szociálpolitikai rendszer befolyásolására a színház keretrendszerén kívül.”⁵³

2. KOMA közösségi színház

A KOMA színházat 2007-ban alapították a Színház- és Filmművészeti Egyetem 2007-ben végzett színészosztályának hallgatói, s hivatalosan 2008-ban jegyezték be alternatív színházi szervezetként. Akkoriban még ebben a működési formában állított színpadra előadásokat Budapest belvárosában.

⁴³ Search for Common Ground: *Participatory Theatre for Conflict Transformation Training Manual*. 5. <http://dmeformpeace.org/sites/default/files/Participatory-Theatre-Manual-EN.pdf> Letöltés dátuma: 2014. október 5.

⁴⁴ Uott

⁴⁵ Sloman, Annie (2011): *Using participatory theatre in international community development*. 5. In: *Community Development Journal*. January 27, 2011 http://isites.harvard.edu/fs/docs/icb.topic980025.files/Wk%2013%20Dec%202nd/Sloman_2011_Participatory%20Theatre.pdf Letöltés dátuma: 2014. október 5.

⁴⁶ Uott

⁴⁷ Uott

⁴⁸ Uott

⁴⁹ Boehm, Anmon-Boehm, Esther (2003): *A közösségi színház mint az empowerment eszköze a szociális munkában, 1 ford.* Panker Gergő http://www.tamop544c.pli.sze.hu/attachments/article/21/boehm_boehm_kozossegi_szinhez.pdf Letöltés dátuma: 2014. október 4.

⁵⁰ Uott, 2.

⁵¹ Uott

⁵² Uott

⁵³ Uott, 2-3.

2011-ben került a társulat a XV. kerületbe és két éve működöt már, mire sor került székhelyük, a KOMA Bázis felújítására. A kerületben töltött évek alatt, a helyi közösség passzivitása miatt, számos nehézséggel néztek és néznek ma is szembe. A felújítás utáni előadásokra a környéken élőknek ingyen jegyeket adtak, ám a jóindulatú próbálkozás kudarcba fulladt – alig jöttek el a környéken élők közül. A kudarc a társulatot komoly kérdés elé állította: hogyan fogják tudni elérni ugyanazt a támogatottságot, mint a belvárosban? Nyilvánvaló volt, hogy a belvárosi közönség nem, vagy csak jóval kisebb arányban fog kijönni a XV. kerületbe azért, hogy a KOMA előadásait lássa. A túléléshez pedig közönség kell.

Az előadások mellett különböző színházi nevelési programokat szerveztek, melyeket hol iskolákban, hol a Bázison tartottak, s emellett különböző műhelymunkákat is (pl. Tarkakoma – kreatív gyerekfoglalkozás 6-12 éveseknek).⁵⁴

2013 végén elküldték a színészeket, mivel már tudták, hogy a kerületben nem működhetnek „klasszikus” színházként az adott körülmények között. 2013. december 31-én mutatták be utolsó hagyományos színházi darabjukat, a *Nemzeti Vegyesboltot* is. A színdarabot a 2013/14-es évad végéig a KOMA Bázison játszották. A 2014/15-ös évadtól már nem a Bázison, hanem az Átrium Film-Színházban játsszák tovább.

A 2014-es évre megváltozott a szervezet öndefiníciója. A társulat életképességének megtartása érdekében tartott ötletbörzén Zrínyi Gál Vince, a KOMA vezetője elmondta, hogy közösségi színházzal szeretne foglalkozni, de ekkor még nem volt számára tisztázott a módszer fogalma. Ezek után Móricz Fruzsina, a KOMA akkori menedzsere talált rá a közösségi színház definícióra. Az ötlet kibontakoztatása után a szervezet elkezdett átállni erre a színházi működésre.

3. Társadalompolitikai kontextus

A KOMA közösségi színház jelenlegi célcsoportja is a XV. kerületben, Újpalotán élő lakosok. Az Újpalotán 2009 óta zajló szociális célú városrehabilitációs projekt harmadik fázisának keretében 2014-ben, a Zsóka út lakói váltak a KOMA konkrét célcsoportjává. A városrehabilitációs projekt keretében létrejött KOMA program az XVID-közösségi videózás és a Blokkoló,

amely az első konkrét közösségi színházas projektje a szervezetnek. A programok fő célja a közösségi élet fellendítése.

A helyi közösségen belül a KOMA megcélzott csoportjai az XVID-közösségi videózás során a fiatalok, a kisgyermekes szülők és az idősek voltak. A program leteltével a fiatalok felé tolódott el a KOMA célcsoportbeli meghatározhatósága. Szakmai gyakorlatom befejeződése óta az XVID második programja is megvalósult, amely a 60 év feletti, idősebb generációt célozta. A program 2014. augusztusban kezdődött és 2014. október 22-én, a bemutatóval fejeződött be, s az idősebb korosztály egy kis részét is sikerült bevonni.

Ezek után a KOMA harmadik célcsoportja, a kisgyermekes szülők is létrehozta egy közös filmet.

A kerületi lakosság nagyobb része viszont még nem hallott a KOMA színházról, s ez megnehezíti a közösségi színház életét.

3.1 Fejlesztői kontextus

A KOMA szándéka szerint, elméletileg a közösség fejlesztését tűzte ki célul, gyakorlatilag azonban inkább csak fejlesztői irányokról beszélhetünk, hiszen közösségi programjaival kevés embert sikerült elérnie. A megvalósult és a tervezett programokkal kapcsolatban eleinte még kapkodás jellemezte a szervezetet, de később összeszedettebbé váltak a szervezeti célok és munkafolyamatok, ami a közösségi színházzá alakulás óta eltelt másfél év tapasztalatainak is köszönhető.

XVID-közösségi videózás

A KOMA első közösségi művészeti programja a XV. kerületi városrehabilitációs projekt III. ütemének keretében szervezett XVID – közösségi videózás projekt. A projekt megvalósítását megbízási szerződéssel végezték az önkormányzatnak, és első részének egyes munkafolyamataiban én is részt vettem.

„Az XVID célja korszerű eszközökkel feldolgozni hagyományos társadalmi és szociális problémákat, melyek a helyi lakosság mindennapjait meghatározzák, professzionális, fél-dokumentarista filmekkel rögzíteni a jelenkor történéseit, illetve fókuszba hozni a külső hatásoktól mentes, mikrokörnyezetben észlelhető konfliktusokat.”⁵⁵

A szakmai gyakorlatom során az XVID projekt első fázisa valósult meg. A tervezett 15 fő helyett

⁵⁴ KOMA (2014b): *Szakmai beszámoló a KOMA XV. kerületi munkájáról. 2011-2013.* 25-26. Kézirat.

⁵⁵ KOMA (2014a): *A KOMA társulat 2014-2020-as szakmai terve.* 6. Kézirat.

10 fiatal forgatott dokumentumfilmet Újpalotáról. A foglalkozásokat Zrínyi Gál Vince és Török Marcell tartották.

A projekten belül három témakört járt körbe a három csoport: szórakozás, munka és hajléktalanság.⁵⁶ A forgatás után először a Pólus Centerben nézhette meg a filmeket a nagyközönség, a média egyes képviselői, illetve a háromfős szakmai zsűri. Ezután egy filmvetítés volt még az Újpalotai Szabadidő Központban, ahová elsősorban helyi politikusokat hívtak meg.

2014 augusztusától októberig a program II. fázisa is megvalósult. Ennek keretében a KOMA 60 év feletti időseket vont be a programba. Móricz Fruzsina az interjúban elmondta, hogy a programban 7-8 fő vett részt. A foglalkozásokat Török Marcell és Krolikowski Dariusz tartották. Összesen 5 film készült, és mindenki egyéni ötletekkel állt elő. Nem csapatokban, hanem egyénileg forgatták a filmeket. A filmek hosszúsága 5-15 perc volt. Forgattak az erkélyekről, a kerítésmotívumokról, Kincsemről, egy indiai táncról és a közösségi kertről.⁵⁷ Témájában ugyan nem mindegyik kapcsolódik Újpalotához, viszont kerületi emberek készítették a filmeket. Teljesen más jellegű filmeket láthattunk, mint a fiatalok esetében. A filmbemutató október 22-én volt az Újpalotai Közösségi Házban. Erre a vetítésre főleg családtagok és barátok jöttek el. Képviselőket meghívtak most is, de nem jöttek el, és esetükben csak egy vetítési alkalom volt az elkészült produktumokból.

Miután az XVID-program harmadik fázisa – amelynek kisgyermekes szülők voltak a résztvevői, akik egy közös filmet készítettek a Kanga klubról és mindennapjaikról⁵⁸ – is egy közös filmvetítéssel zárult.

2014. december 4-én az XVID-program három csoportjának – fiatalok, idősek, kisgyermekes szülők – résztvevőivel együtt néztük meg a projekt összes elkészült filmjét. Erre az alkalomra helyi lakosokat, szakmabelieket és helyi képviselőket is meghívtak. Ez volt a szervezet XVID-projektrel kapcsolatos, egy éves munkájának záróeseménye, noha további XVID-programokat is terveztek megvalósítani.

⁵⁶ A filmek megtekinthetőek: <http://indavideo.hu/video/XVID>

⁵⁷ A filmek megtekinthetőek: <https://www.youtube.com/playlist?list=PL3BrbOT9HrLPMOshFJnlbNpXwru05w7uK>

⁵⁸ A film megtekinthető: <https://www.youtube.com/watch?v=gwK8VYHUOfY>

Közösségi színházi előadás

A második kiemelkedő közösségi művészeti program, a KOMA első konkrét közösségi színházi előadása a *Blokkoló* címet viselte. Az előadás lakótelepi keretek között, két lakótelepi lakásban valósult meg. A szereplők Újpalotán élő, vagy a kerületben iskolába járó 17 és 26 év közötti fiatalok voltak. Az előadás cselekménye az ő életükből, történeteikből született, ettől vált igazán érdekessé. A *Blokkoló* bemutatója 2014. decemberben volt, az előadást pedig egészen március végéig játszották.

A KOMA következő közösségi színházi projektje a *Cyberbully* nevet viseli, amely az internetes zaklatás témáját fogja feldolgozni kerületi fiatalok által. Az előadás próbafolyamatai 2015. szeptember elején kezdődtek.

További módszerek

2014-ben a kutatás és a közösségi videózással egybekötött *oktatás* módszerén kívül a szervezet hangsúlyt próbált fektetni a *közösségi média* használatára is. Internetes honlapjukon kívül a KOMA *Facebook-oldalán*, illetve a *Twitteren* is folyamatosan frissültek a hírek, illetve különböző játékokkal próbálták rávenni a posztok megosztására a látogatókat. Az angol nyelvű honlap és *Twitter-oldal* is elkészült ekkora.

Ezen kívül az önkéntesek toborzása céljából *előadásokat tartottak, szórólapokat, ismertetőanyagokat* készítettek. 2014-ben a KOMA szeretett volna *alkotóműhelyként, próbahelyként, előadóhelyként* működni különböző alkotócsoportoknak, társulatoknak. A Bázis által kínált tér mások általi használatának lehetősége párszor meg is valósult. Emellett 2015 nyarán több ízben rendeztek nyári napközis táborokat a Bázison, illetve nyári tábort szerveztek a Balatonnál.

A jövő tervei 2014-ben

2014-ben a KOMA-nak 5 évre előremutató programterve volt, további XVID és közösségi színházi előadásokkal, 2016-ban szeretnének egy közösségi színházi fesztivált szervezni a kerületben, valamint nemzetközi jelenlétük megerősítését tervezik.⁵⁹ A megváltozott viszonyok között még erősebbé vált az a távlati szándékuk, hogy nemzetközi projekteket csináljanak és jelen legyenek a nemzetközi szakmai életben. A közösségi színházi elő-

⁵⁹ KOMA (2014a): *A KOMA társulat 2014-2020-as szakmai tervei*. 20. Kézirat.

adásukat szeretnék külföldre vinni, a visegrádi országokkal, koprodukcióban együttműködve. Ennek előkészületei 2014 második felében folytak. Az interjú adatai szerint a szervezet felvette a kapcsolatot lengyel, cseh és szlovák szervezetekkel is. Ezekkel a szervezetekkel további XVID és Blokkoló előadásokat terveznek megvalósítani külföldön. 2015 első felében egy cseh szervezettel koprodukcióban vettek részt egy nemzetközi projektben.

A szervezet külföldi kapcsolatok megerősítésével, külföldi pályázatok megnyerésével szeretné erősíteni nemzetközi jelenlétét. A nemzetközi pályázatok sokkal pályázhatóbbnak tartják a hazaiaknál.

4. Tapasztalataim⁶⁰

A KOMA szerepe a szociális és kulturális területen

Nárai Márta: *Civil szervezetek szerepvállalása a szociális ellátás, szolgáltatás területén* c. tanulmányában olvasható, hogy a rendszerváltás után a civil szervezetek közfeladatokat kezdtek el átvállalni az önkormányzatoktól. „Mivel tevékenységük viszonylag rugalmasan igazodik a szükségletek, igények alakulásához, ezért az ezekre való reagálásukkal olyan feladatokat is vállalnak, amelyek korábban nem jelentek meg, nem voltak jelen a (köz)szolgáltatási kínálatban”⁶¹

A KOMA közösségi színház közhasznú szervezatként közfeladatokat vállal át az önkormányzattól. Ezt új programok megvalósításával próbálja teljesíteni, tehát a szervezetnél is megjelennek az előbb leírtak. Kulturális programjainak egy részével a sérülékeny csoportokat célozzák.

A szervezet kulturális és szociális területen egyaránt megállja a helyét. Kulturális, mert klasszikus színházi szervezatként kezdte működését és a közösségi színházi szerepvállalásával kulturális szerepét elmélyítette, hiszen egy újabb terület felé nyitott a magyar színházi életben azzal, hogy egy konkrét, helyi közösség fejlesztését tűzte ki célul, művészeti eszközökkel. S ugyanakkor elkezdte szociális területen való működését is.

Nárai Habermasra hivatkozva írja, hogy szociális szolgáltatásokkal a szervezetek elősegítik az egyéni részvételt a közösségi cselekvésben.⁶² A sérülékeny csoportok esetében ez erőteljesebben van jelen.

Mivel művészeti projektek megvalósításában gondolkodik a szervezet, s mindezt úgy, hogy a helyi lakosokat, és közülük is a sérülékeny csoportokat célozzák, eleget tesznek a szociális szolgáltatásnyújtásnak is. Programjaikkal pedig elősegítik, hogy kerületi sérülékeny csoportok – esetünkben a fiatalok, idősek és a kisgyermekes szülők – közösségi részvételét, aktívabb állampolgárrá válását. A KOMA a már bemutatott XVID és Blokkoló projekttel, Magyarországon új módszert próbált és próbál bevezetni, így úgy gondolom, hogy a szervezetről elmondható, hogy újfajta szociális szolgáltatást végez.

A szervezet működési átalakulásában megfigyelhető, hogy a klasszikus színházi területről egyre jobban tolódik a harmadik szektor felé. Az általam készített interjúban Móricz Fruzsina elmondta, hogy 2014-ben még megkapták a független előadóművészeti támogatást a Blokkoló előadás miatt.⁶³ Bár művészeti projektről van szó, ez inkább civil, mint színházi projektnek mondható. Ez azért is fontos, mert – mint ahogy Ciboly Ádám tanulmányában⁶⁴ írta –, a kulturális területen működő szervezetek inkább kulturális-művészetinek hívják magukat elsősorban, s csak másodsorban civilnek. Ez a KOMA közösségi színház esetében már megfordult, mert úgy tapasztaltam, hogy elsősorban civil szervezatként tekint önmagára. Ez bizonyítható például a szervezet helyi közösség felé fordulásával, civil projektek létrehozásával.

Hogyan vált a KOMA társulat közösségi színházzá?

Szakmai gyakorlatom alatt felmerült bennem a kérdés, hogy vajon csak a városrehabilitációs projektekre adott válasz-e a szervezet közösségi színházá alakulása és ez az XVID projekttel véget is fog érni? Az interjúban Móricz Fruzsina rácafoltt erre. Elmondta, hogy a KOMA közösségi színházzá alakulása belső igényből fakadt. A Kőhegyi Ilona által Zrínyi Gál Vincével készített interjúban a művészeti vezető elmondta, hogy a társulat első előadása

⁶⁰ A fejezet egy részének információi az általam Móricz Fruzsínával készített interjúkból és a Kőhegyi Ilona által Zrínyi Gál Vincével készített interjúból tevődnek össze. Az interjúk ELTE Társadalomtudományi Karán írt, és elfogadott *Új szereplő a harmadik szektorban: közösségi színház* c. szakdolgozatom 1. 2. és 3. sz. mellékletében olvashatók.

⁶¹ Nárai Márta (2005): *Civil szervezetek szerepvállalása a szociális ellátás, szolgáltatás területén*. 112. In: *Esély*. 2005./1. 111-133. o. http://www.esely.org/kiadvanyok/2005_1/NARAI.pdf Letöltés dátuma: 2014. szeptember 30.

⁶² Uott

⁶³ Ezt az állami támogatást 2015-re is sikerült megkapniuk.

⁶⁴ Ciboly Ádám (2008): *Szubbkultúrák – A civil szektor kulturális szegmensének értékelése a Civil Éves Jelentésben*. In: *Civil Szemle*. V. évfolyam 1-2. szám. 2006-2007. 105-119. o. http://www.civilszemle.hu/downloads/Civil_Szemle_2008_1-2_web.pdf Letöltés dátuma: 2014. szept. 30.

kapcsán is megfogalmazódott bennük a gondolat: egy hagyományos színházi előadásnál többet szeretnének letenni az asztalra, ezért kezdtek el a Plazma c. előadásukkal kijárni iskolákba. „...Az érdekelt minket, hogy a színház képes-e nagyobb társadalmi hatással bírni, hogy létezik-e olyan színházi forma, amely nem színpadon, egy körülhatárolt színpadi térben jelenik meg. A határok feszegetése az elejétől kezdve jellemzett minket. Az útkeresés során jutottunk el később a hátrányos helyzetű falvakba. Egy-egy hétvégét töltöttünk ott, kicsit részt vettünk a közösségek életében, dolgoztunk, a jelenlétünkkel és az előadásokkal próbáltunk valamit elindítani...”⁶⁵ – nyilatkozta Zrínyi Gál Vince. A művészeti vezetővel készített interjú szerint az útkeresésük során akkor fogalmazódott meg a társulatban a gondolat, hogy egy adott közösséggel kéne hosszabb távon foglalkozniuk, amikor a hátrányos helyzetű falvakban hoztak létre előadásokat.

Móricz Fruzsina elmondta, hogy amikor a kerületbe kerültek, elkezdtek iskolákon kívüli iskola-programokat, színházi nevelési programokat szervezni, és megjelentek állami, kerületi ünnepségeken is. Tehát, miután a székhelyük a XV. kerületbe került át, szerették volna jobban megismerni a kerületben élő lakosokat és a programokba való bevonás gondolata szép lassan kirajzolódott. Elképzeléseiket a művészeti vezető fogalmazta meg, majd közös kutakodás során, a menedzser talált rá ezzel kapcsolatos tanulmányokra. Így vették át a közösségi színház definícióját. Ezért volt 2013 szilveszterkor az utolsó hagyományos színházi előadásuk, a *Nemzeti Vegyesbolt* bemutatója, és több ilyen már nem is készít a társulat, inkább azon dolgozik, hogy a XV. kerület lakosai hatékonyabban tudjanak változtatni az életükön.

Ezekből az információkból is elmondható már, hogy nem külső hatások okozták a szervezeti váltást, hanem egy belső alkotói igény kialakulása. Másrészt a KOMA szerint a közös alkotói folyamat összehozza az embereket. Nekik pedig művészeti eszközeik vannak a közös alkotói folyamat megvalósítására, és ők ezt az eszközt használják a kerületben élő lakosok életének formálására.

Partnerség

A KOMA kapcsolata a helyi szervezetekkel

⁶⁵ Kőhegyi Ilona (kézirat): Vince Interjú. 1-6. 99. o. Az interjú az ELTE Társadalomtudományi Karán írt, és elfogadott *Új szereplő a harmadik szektorban: közösségi színház* c. szakdolgozatomban olvasható (3. sz. melléklet, 99.-102.)

Szakmai gyakorlatom során a KOMA helyi szervezetekkel való kapcsolatát 2014 első felében nem éreztem szorosnak. Szakmai gyakorlatom végéhez közeledve, illetve 2014 második felében viszont már egyre jobban törekedtek kapcsolatot teremteni a helyi szervezetekkel. Jómagam ebben látom a KOMA megerősödésének egyik kulcsát.

Az interjú alapján elmondható, hogy a helyi szervezetekkel való kapcsolat keresése és az együttműködés időszakosan, hullámokban jön létre. „Amikor a KOMA ide került, az összes suliba elment és mindenhol tartott programot. A MUFTI, ÉNO, az ESZI, tehát mindenki ismerte, mindenki tudta, hogy mi vagyunk, mindenhova hívva voltunk, hogy tartsunk ilyen programot, olyan programot”⁶⁶ – mondta Móricz Fruzsina. Saját elmondásuk szerint a szervezet igyekezett és igyekszik kezdeményezni a helyi szervezeteknél esetleges közös projekt létrehozásának reményében. Ez hol sikerül, hol nem. Szakmai gyakorlatom során ebből nem éreztem sokat. Az viszont mindenképp pozitív, hogy az XVID-projekt harmadik fázisában – ahol kisgyermekes szülőkkel dolgoztak együtt – például összefogtak a Kanga Klubbal, a kerületben működő babamama klubbal. Ez a megkeresés sikeres volt, több lelkes anyuka is részt vett az együttműködésben. Ehhez hasonlóan az XVID-60+ -nál a helyi Nyugdíjas Klubból is vártak résztvevőket, akik jelentkeztek is, de végül csak egy alkalommal jöttek el a programra.

Az interjú szerint a város-rehabilitációs projektben szereplő szervezetek havonta tartanak szakmai találkozót, aminek szervezéséért a Közösségfejlesztők Egyesülete a felelős. Ezekon a találkozókön a KOMA szerint nincs közös gondolkodás, tervezés, mindenki elmondja, hogy épp mivel foglalatosodik, és ennyiben marad az egész. Mindenki végzi a saját dolgát, nincs összefogás. Talán a KOMA-nak kellett volna ezt kezdeményeznie?

A KOMA részéről 2014. második felében történtek előrelépések az együttműködések kialakításáért. Például hatékonyabb együttműködést kezdeményeztek az Újpalotán működő Információs Irodával. Azt tervezték, hogy Boda Kittivel – aki az Információs Irodában dolgozik –, összefognak egy szociológiai kutatás kapcsán, mert sokkal eredményesebb lenne a helyi kutatás, ha segítené egymást a két szervezet. Ez a kapcsolat jól jött volna a ko-

⁶⁶ Az interjú az ELTE Társadalomtudományi Karon írt, és elfogadott *Új szereplő a harmadik szektorban: közösségi színház* c. szakdolgozatomban olvasható.

rábbi szociológiai felmérésnél is. Arra viszont már nincs rálátásom, hogy ez végül sikerült-e.

Más hasonló jellegű színházi szervezetekkel való kapcsolat kérdése

Az interjú szerint hasonló, alternatív színházi szervezetekkel havonta szerveznek szakmai találkozókat. Interjúalanyom ezeket a szervezeteket közösségfejlesztői technikákkal dolgozó alternatív színházi társulatoknak nevezte. Színháztudományi szempontból ezek a szervezetek színházi nevelési technikákat alkalmaznak. Ilyen alternatív színházi társulat például a Káva, a MU Színház és a Krétakör is. Ebben a körben a KOMA munkássága különlegesnek, érdekesnek számít. Ennek ellenére nem szoktak velük közös projekteket csinálni, mivel a közösségi színház lényege, hogy egy adott közösséggel dolgozik hosszú távon, így ebből a szempontból a KOMA munkája eltér a többi szervezet munkájától. Az interjúban az is elhangzott viszont, hogy volt már rá példa, hogy közösen adtak be bizonyos pályázatra, projektekre való jelentkezést. A projektben az interjú információi szerint, a KOMA biztosította volna a kerületi résztvevőket. Ez azonban nem jöhetett létre, mert nem nyerték meg a pályázatot.

Kisebbségi együttműködési próbálkozások vannak tehát, de 2014-ben egyelőre még nem volt lehetőségük hatékonyabban együttműködni.

Társadalmi támogatottság: a szervezet munkájának fogadása a kerületben

Interjúalanyom szerint, mivel a kerületi szervezetek mind mással foglalkoznak, senki nem számít a kerületben konkurenciának. Mindenki mást csinál, tehát nincs szakmai féltés. Bár lazább a kapcsolat, ha tudnak, segítenek egymásnak.

A KOMA esetében nagy probléma az, hogy a kerületi lakosok nagyobb része még soha nem hallott a KOMA közösségi színházról. Ez megnehezíti a KOMA munkáját, viszont azok a lakosok, akiket sikerül bevonni a programokba, később is visszajárnak. Ezt én is teljes mértékben tapasztaltam a vizsgált időszakban és interjúalanyom elmondása szerint is így van. Úgy vélem, ez alapján elmondható, hogy akik ismerik a KOMA munkásságát, szeretik is őket. Az egyes programok új területeket nyitnak meg a résztvevő lakosok számára, így a szervezet munkáját pozitívan fogadják. A szervezettel való későbbi kapcsolat fennmaradása is ezt bizonyítja. A KOMA a KOMA

Bázissal a kerületben megfelelő teret és lehetőséget biztosít közösségi terek kialakítására.

Mások által megvalósított programok a Bázison

A szervezetnél töltött munkám során elméletileg többször is felmerült annak a lehetősége, hogy mások is jöhetnének a Bázisra programokat csinálni. A lehetőség mindenkinek adott. Volt pár kezdeményezés is, például 2014. augusztus végén a Mégis Társulat tartotta egyik előadását a Bázison, később szülinapot is tartottak már a KOMA székelyén. Fruzsina elmondta, hogy azért nem fektetnek ebbe a munkába több energiát, mert nem ez a fő profiljuk. A projekteket kell jól csinálnia a szervezetnek, a többi mellékes. Ha valaki bejön magától a Bázisra, azzal a szándékkal, hogy valamilyen programot, közösséget szeretne szervezni, nyitva áll előtte a lehetőség. Az interjú szerint voltak megkezesések 2014 második felében is.

Bevonás

Az emberek bevonása soha nem könnyű feladat és minden esetben, minden környezetben más módszerekhez kell folyamodni. Úgy vélem, hogy a KOMA viszonylag mindent megtesz a helyi lakosok eredményes bevonása érdekében, de mégsem eleget.

Az interjúból kiderül, hogy saját maguk szerint sem sikerült 2014 első felében megtalálni a bevonás megfelelő módszerét. Rendszeresen szórólapoznak, hirdetik az aktuális programokat a kerületi internetes fórumokon is, ezekre azonban nem szokott reagálás érkezni.

Azt sem lehet mondani, hogy nem jelentek és jelennek meg ma is a kerületi újságokban. Emellett például, ha egy-egy nagyobb projekt megvalósul, az országos internetes oldalakon is írnak az aktuális munkájukról. Az XVID projekt első részéről a HVG is írt. Úgy tűnik, hogy a legtöbb ember egyszerűen csak átsiklik ezeken a programokon. A médiában való megjelenést és a szórólapozást viszonylag jól csinálta a szervezet, az emberek nagy részénél viszont túl nagy a passzivitás.

Emellett igyekeznek folyamatosan kapcsolatot létesíteni az emberekkel. Aki besétál a Bázisra, általában mindig visszatér. Ekkor az a cél, hogy minél jobban megismerhessék a betérő személyt, és ha látnak benne lehetőséget, akkor bevonják a folyamatokba.

Egy szociológiai felmérésben néhány önkéntessel együtt én is részt vettem. Az akcióterületen végzett kérdőívezés nagyon nehézkesen ment.

Meglátásom szerint az alapvető probléma az volt, hogy találomra lettek összeállítva a konkrét címek. Nem lehetett tudni, hogy milyen arányban laknak a kijelölt lakásokban fiatalok. A kormegoszláshoz a polgármestertől is kértünk segítséget, de ő sem tudott segíteni. A kérdőívészés során azzal a problémával is találkoztunk, hogy akármennyire későn kerestük is fel a megadott lakásokat, nem voltak otthon. Ha pedig mégis otthon voltak, többnyire csak olyanok laktak a lakásban, akik idősebbek voltak 30 évnél, és főleg idősekkel tudtunk csak beszélni. Hosszú kérdőívet én csak egyet tudtam kitöltetni. Azok, akiket mégis sikerült elérni, általában segítőkészek voltak. Az akkor még közelgő választások is nehezítették a kérdőívészést. Sokan megkérdeztek, hogy melyik politikai párttól jöttünk.

A szociológiai felmérés adatai végül nem lettek reprezentatívak.⁶⁷ A felmérés során kiderült számomra, hogy a lakótelepen élők nagy része nem is hallott a KOMA közösségi színházról. Ezt felettébb elkésérítő helyzetnek találtam. Hogyan tudna működni a szervezet a kerületben, ha nem is tudnak róla? A felmérés előtt úgy vélem, jobban kellett volna törekedni a megfelelő célcsoport megtalálására. A probléma végül oda vezetett, hogy iskolákba is mentek páran kérdőívezni a szervezettől. De itt meg azzal szembesültek, hogy vagy nem töltötték ki rendesen a kérdőívet a fiatalok, vagy nem valós adatokat adtak meg, vagy a kitöltő nem volt kerületi lakos.

A szociológiai felmérésben hiányoltam, hogy nem fogtunk össze például a Közösségfejlesztők Egyesületével, pedig akkor szakszerűbb, gyorsabb és eredményesebb lehetett volna a felmérés, s emellett mindenkinek jól jött volna a közös munka. Emellett úgy gondolom, hogy több kerületi rendezvényen kéne megjelenie a szervezetnek. Tudomásom szerint, ez csak nagyon ritkán történik meg. Nyár elején például volt a kerületben egy civil főzőverseny. A rendezvényen a KOMA is részt vett, én is ott voltam. Az ilyen események egyrészt a szervezetek közötti kapcsolatot is elmélyíthetik, másrészt az emberek bevonásában is segíthetnek. A főzőversenyen pl. próbáltunk bevonni embereket az XVID kisgyermekes szülőkkel készülő részébe. Az ilyen megjelenések számát mindenképpen növelni kéne ahhoz, hogy a lakosok tudjanak a KOMA-ról és a programjairól.

A projektek plusz hatása

Amit én is így látok, s az interjúban is elhangzott: az XVID program úgy változtatta meg a fiatalok életét, hogy egyrészt olyan emberek kerültek kapcsolatba, akik egyébként még sosem beszéltek egymással. Másrészt önállóan készíthették el a filmjeiket, tehát az szervezet képessé tette őket egy olyan dologra, amit eddig nem tudtak. Képessé váltak filmjeiken keresztül megmutatni valamit a kerületben, az életükben jelenlévő problémákról. Emellett a workshopok során olyan technikai tudást kaptak, amelynek addig nem voltak birtokában. A projekt hosszú távú hatása pedig az, hogy bevonódtak a társulat életébe.

A szakmai gyakorlatom végén, az XVID projekt első fázisával kapcsolatban úgy gondoltam: igaz, hogy csak 10 fiatal tudtak az alkotói folyamatba bevonni, de féltő, hogy még ez a 10 fiatal is hamar leválik a KOMA-ról, mikor a kezdeti lelkesedés alábbhagy. Ennek az ellenkezője bizonyosodott be. Sőt, úgy érzem, ez a viszony a nyáron még jobban megszilárdult. Például a csapatból páran heti rendszerességgel, online rádiót működtettek egy ideig és az egyik fiatal azóta is filmeket forgat a Bázison. A többiek közül is időnként betévednek a KOMA-ba, ha nem is forgatási szándékkal, de a közösségi érzés fenntartása végett. Azt abszolút pozitívnak tartom, hogy bármilyen megvalósítható ötlettel, programmal jönnek el, a KOMA teret biztosít rá.

Az a kérdés is foglalkoztatott, hogy milyen egyéb lehetőségeik vannak a KOMA életében való részvételre. Interjúalanyom elmondta, hogy mindig bekapcsolódhatnak az aktuális programokba. Vagy ha például más egyéb feladatokban kell segíteni, adott a lehetőség, hogy jöjjenek. Az interjúból is kiderül, hogy az 1%-os videó forgatásán is volt segítőtjük. Emellett persze a szervezet nem zárja ki őket a bulikból sem. Minden szórakozási lehetőségre meg vannak hívva. Nyáron próbálták összehívni az embereket egy-egy napra. Ilyenkor például társasozni lehetett, vagy kültéri játékokkal játszani. A kültéri játékokat a nyáron szereztük be. Móricz Fruzsina szerint a kulcs minden feladatnál, programnál az, hogy a résztvevők, az eddig bevont fiatalok tudják, hogy jó társaságban lesznek, így a jó hangulat mindig biztosítva lesz számukra. A társulatnak szándékában állt az első közösségi színházi előadásukba bevonni az XVID-ben részt vevő fiatalokat is valamilyen formában. Ez sikerült, többen is részt vettek az előadásban. A Blokkolóban szereplő fiatalok is részei maradtak a KOMA életének. A

⁶⁷ A felmérés Eszenyi Orsolya szociológus vezetésével valósult meg.

2015 nyarán szervezett napközis táborok lebonyolításban is segítettek.

Amit a szervezet nehézségnek tart

Az interjú során fény derült arra is, hogy a szervezet 2014-ben mit tartott nehézségnek saját életében. Ez számukra is összetett kérdés. Az anyagi nehézségektől kezdve, a kerületi politikai kapcsolatok ápolásán keresztül, az emberek bevonásáig minden megtalálható a palettán, ahogyan a legtöbb civil szervezet esetében is.

A bevonás nehézségei és a kerületi politikai viszonyok, a helyi politikai érdektelenség is megnehezítették a KOMA életét. Ugyanez az érdektelenség vonatkozik a helyi lakosokra is. Interjúalanyom elmondása szerint ez ellen pedig úgy próbáltak tenni, hogy újból megkeresték mind a helyi politikai képviselőket, mind a helyi lakosokat, azzal a szándékkal, hogy valamiféle pozitív kapcsolat létrejöhessen a szervezet és megkeresettek között. Remélték, hogy az érdektelenség pozitív irányba változik. A helyi politikusok esetében történt valamilyen elmozdulás pozitív irányba, de a lakosság esetében nem.

A közösségi színház azt is nehézségnek tartotta, hogy az idősebb közösségfejlesztők, szociális munkásokkal, kultúrház vezetőikkel nem találják meg a

közös hangot. Szerintük nem tudják megfogni, értelmezni a közösségi színház munkáját. Személy szerint ezzel nem biztos, hogy egyet értek. Szerintem inkább az okozott gondot, hogy a KOMA közösségi színházi léte a kérdéses időszakban még csak alakult. Egy éve sem volt, hogy belekezdtek ebbe a működési formába. Úgy gondolom, hogy ebben az időszakban még keresték az útjukat. Mindent akartak, de mégsem tudták igazán megvalósítani. 2014 második felében viszont kialakult egy szisztéma a KOMA életében.

5. Összegzés

A tanulmány a közösségi művészet, közösségi színház egy hazai megvalósulását volt hivatott bemutatni, a 2014-es évre fókuszálva. Az olvasó megismerkedhetett a KOMA közösségi színház történetével, társadalompolitikai kontextusával, fejlesztői kontextusával és a szakmai gyakorlatom során tapasztaltakkal.

A KOMA már megvalósult programjai változatosak és a résztvevők körében sikeresek is, a szervezetnek sikerült megváltoztatnia életüket. Remélhetőleg ez a jövőben is így lesz, és sikerül még több kerületit bevonni programjaikba, annak érdekében, hogy egy aktívabb XV. kerület jöjjön létre.

Tanulságok és dilemmák a Közösségfejlesztők Egyesülete norvég makro programjának apropóján

Farkas Gabriella

Háttér

A Közösségfejlesztők Egyesülete 2013 szeptemberében kezdte meg a Norvég Civil Támogatási Alap által finanszírozott *Közösségi szolgáltatás – közösségi működtetés kistélepüléseken* c. programja lebonyolítását. Az NCTA makro-pályázati kiírásának megfelelően projektünk két szálon fut: az általunk 1. szálnak nevezett programrész keretében széles értelemben vett szervezeti (ön)fejlesztő tevékenységeket végzünk a KÖFE-n belül, a 2. szálon pedig terepmunkát: kistélepülési formális és informális csoportok számára biztosítunk fejlesztői segítséget.

Az 1. szál és 2. szál fedőnév alatt folytatott tevékenységek nagyon sokfélék: a fejlesztő tevékenységektől kezdve a szakemberek szakmai támogatásán, tanulmányutakon és képzéseken keresztül az ún. 1. szálba tartozó munkaszervezeti újratervezések, külső és belső kommunikáció, honlap(ok), szakmai tagozatok, szervezeti együttműködések, stratégiai tervezésig stb. – valamennyi terület külön figyelmet érdemel. Ebben az írásban a projekt 2. szálára, azon belül is a bevont szervezetek/csoportokkal és a fejlesztői/mentori szerepkörrel kapcsolatos tapasztalatokra és kérdésekre fókuszálunk.

Az első két év egyik legfőbb tanulsága az, hogy *szükségünk volt a két évre* a munkánk szűkebb és tágabb terét adó helyzet teljes megértéséhez, a lehető leghatékonyabb működések/gyakorlatok kialakításához, a tapasztalatok megfogalmazásához és a hozzájuk való alkalmazkodáshoz. Általunk többé vagy kevésbé ismert és felkészültnek tekintett kollégákkal, meglehetősen konkrét elképzelésekkel kezdtünk el dolgozni, s azzal kellett szembesülnünk, hogy minden másként van. Miközben erőforráshiányos szervezetekkel dolgoztunk, magunk is erőforráshiánnyal küzdöttünk – szervezeten és projekten belül egyaránt. A helyzetet tovább bonyolította, hogy a projekt előmenetelét a szokásosnál is több külső tényező befolyásolta (hogy mást ne

említsünk, például a 2014 őszén volt önkormányzati választások), így mind emberileg, mind szakmailag nagyfokú rugalmasságra volt szükség.

Ezen összefoglaló írás célja, hogy a fent említett két szempont alapján áttekintsem az elmúlt két évben elvégzett munkát, a küzdelmeket és eredményeket, s felvessek néhány megválaszolandó kérdést. Terveim szerint az írás egy sorozat első része, egy nehéz és összetett csapatmunka eredménye: 12 fejlesztő kollégával összesen 17 kelet-magyarországi településen⁶⁸ végzett küzdelmeink lenyomata.

Elakadt kezdeményezések és csoportok

Pályázatunkban azt vállaltuk, hogy olyan szervezeteket és csoportokat kutatunk fel, illetve segítünk tovább, melyek a helyi közösség számára hasznos tevékenységeket folytattak (a helyi közösség számára fontos szolgáltatásokat nyújtottak), azonban erőforráshiány vagy egyéb okok miatt elakadtak, zsákutcába jutottak.

Projektünk első nagy tapasztalatával igen hamar szembesültünk: egyrészt a saját és partnereink⁶⁹ terepi tapasztalatai alapján vélelmezett helyi szervezetek/csoportok léteztek ugyan, sokuk azonban valójában már csak múlt időben; működésük időszakában is annyira erőforrás-hiányosak voltak, hogy egy mélyebb vagy hosszabb ideig tartó válságos időszakot (pl. egy projekt kifutása) nem tudtak átvészelni, nem voltak tartalékaik. Másrészt azokon a településeken, ahol éppen zárultak vagy végük felé tartottak bizonyos fejlesztési programok (pl. a TÁMOP 5.1.3-as kiírásnak, az NCTA vagy a Svájci Alap korábbi finanszírozásának köszönhetően), kis túlzással pánikszerű helyzeteket találtunk – a civil

⁶⁸ Arnót, Balajt, Csanádapáca, Hernádszurdok, Hidasnémeti, Kenézlő, Litke, Nagybánhegyes, Nagyecsed, Pétervására, Ramocsaháza, Sajólad, Szegi, Telkibánya, Tornyosnémeti, Váncsod, Vészto

⁶⁹ Dialóg Egyesület (Miskolc), Életfa Segítő Szolgálat Egyesület (Debrecen) és Közösségfejlesztők Békés Megyei Egyesülete (Békéscsaba)

szervezetek, szerveződések és sok esetben az önkormányzatok is kétségbeesetten keresték a fejlesztési programok során született eredmények megtartásának, jellemzően a létrejött közösségi terek (a TÁMOP esetében pl. kötelező) fenntartásának lehetőségét. Vagyis: nem elakadt, de a felszín alatt életerős kezdeményezések vártak továbblenyújtó segítő kezekre, hanem befulladt és elfáradt, sokszor tényleg reménytelennek tűnő helyzetben lévő csoportok újjáélesztésre (kérdés persze, hogy vártak-e erre) és még életben lévő (több esetben projektalapú) csoportok, tevékenységek a továbbélést lehetővé tevő segítségre. (Sok esetben konkrét anyagi támogatás reményében kerestek meg bennünket szervezetek, önkormányzatok, ennek híján pedig nem kívántak élni az általunk ajánlott lehetőségekkel). Kivételt főként a Békés megyéből jelentkező szervezetek jelentettek – ebből a térségből erősen formalizálódott, viszonylag stabil működést felmutató szervezetek találtak meg minket.

Mivel a partnereinkkel közösen kidolgozott bevonási szempontok között szerepelt az a kitétel, hogy ne fusson a jelentkező csoportot/szervezetet érintő, a miénkhez hasonló célokkal zajló fejlesztési program, több, a fent említett, a továbbélés lehetőségeit kereső csoportot el kellett utasítanunk.⁷⁰ Kompromisszumokat kötöttünk viszont abban a tekintetben, hogy befogadtunk több olyan csoportot is, melyek nem elakadtak, hanem még el sem indultak, vagy nagyon az útjuk elején voltak; egy maroknyi helybéli „csinálni akart valamit”, ehhez azonban sem eszközeik, sem tudásuk nem volt. Ráadásul mivel belső pályázati adatlapunk rákérdezett a jelentkező szervezet/csoport által folytatott tevékenységekre és települési kapcsolatrendszerére, s erről a csoport vezetője akár még mesélni is tudott a pályázat értékelését végző kollégának, több esetben csak a terepmunka megkezdését követően konstatáltuk, hogy valójában sem tényleges (saját identitással és közös célokkal rendelkező) csoportról, sem rendszeres tevékenységekről nem beszélhetünk. Projektünkben így erős hangsúlyeltolódás és polarizálódás jött létre: nagy számmal kerültek be olyan (jobbára informális) csoportok, melyekkel valójában klasszikus közösségfejlesztői

⁷⁰ A fejlesztendő csoportokat, szervezeteket egy belső házi pályázat keretében választottuk ki. Azokkal a jelentkezőkkel, akik kitöltötték adatlapunkat, a partnerszervezetek képviselői vették fel a kapcsolatot, és a bírálatot segítő, tisztázó kérdéseket tettek fel nekik, szükség esetén személyes látogatást tettek náluk. A csoportok befogadásáról a KÖFE és partnerei közösen döntöttek.

munkát lett volna célszerű folytatni (nem az általunk tervezett mentorálás jellegű tevékenységet)⁷¹, az ő ellenpólusuként pedig megjelentek olyan szervezetek (Telkibánya, Csanádapáca, Nagybánhegyes, Vésztő) melyek már erősen formalizálódtak, bőven elegendő volt számukra a mentori jelenlét, s elég erősek voltak ahhoz, hogy saját tagságukon, köreiken kívül akár a település egészét megszólítsák.

A fenti tényezők (sok esetben gyakorlatilag csoport-képződés fázisában lévő kezdeményezések, igen szűk erőforrásokkal ellátott fejlesztők, továbbá az a tény, hogy a szűkebb projektstáb, így a szakmai vezetés és a fejlesztők között több száz km volt a földrajzi távolság) komoly nehézségek elé állították a projekt résztvevőit. Ilyen típusú projektmunkában a KÖFE-nek nem voltak tapasztalatai, így a kezdetben tisztán szakmainak vélt 2. (terepi) szálaban is komoly munkaszervezési és kommunikációs kihívásokkal néztünk szembe, és tudatos változtatásokra, szervezeti jellegű fejlesztésre volt szükség.

Fejlesztők és mentorok

Pályázatunk tervezésekor a fejlesztőknek szánt szerepet a fejlesztendő szervezetek/csoportok vélt helyzetéhez és tudásához igazítottuk, s ennek megfelelően határoztuk meg az elvárt személyes jelenlét sűrűségét, intenzitását is. Ez röviden annyit jelent, hogy nem a klasszikus, mondhatni, nulláról induló, intenzív fejlesztői jelenléttel és feladatkörrel számoltunk, hanem egy mentori, tanácsadói jellegű, viszonylag ritkább (kezdetben kétheti, később havi) jelenléttel.

Mivel eleve tudható volt, hogy a településenként kifizethető díjazások, mondjuk így, nem lesznek teljesen piacképesek, azzal számoltunk, hogy egy-egy fejlesztő 4-5 településen dolgozik majd, s plusz, kvázi természetbeni juttatást jelentenek majd nekik a rendszeres fejlesztői műhelyek, melyek tanulásra adnak lehetőséget. Magyarul: fiatal, még pályájuk elején tartó fejlesztők bekapcsolódására számítottunk, azzal, hogy a 2. szál egyben egy fejlesztői tanulóműhellyé is válik majd. A fejlesztőket partner-szervezeteink ajánlották, személyüket a KÖFE stábjja hagyta jóvá, s természetesen ezen a területen is másként alakultak a dolgok, mint ahogyan elterveztük. Partnereink elsősorban olyan kollégákat ajánlottak be a programunkba, akik már egy ideje (akár jó ideje) a pályán mozogtak, sokrétű tapasztalatokkal rendelkeztek, s egyéb feladataik,

⁷¹ Közülük többitől a későbbiekben sajnos meg kellett válnunk.

munkáik mellett vállalták a mi programunkban való részvételt.⁷² A fejlesztők többsége így egyetlen településen kezdett dolgozni, ami több szempontból eleve lehetetlenné tette a korábbi koncepció megvalósítását (és további kérdéseket vetett fel, pl. a projekt útiköltség-igényével kapcsolatban).

Egy másik nem várt jelenség a fejlesztők csoportjában az lett, hogy erősen polarizálódott a csapat a korábban megszerzett tapasztalatok és a fejlesztői magabiztosság tekintetében. Egy ilyen helyzetnek természetesen előnyei is lehetnek, azonban mindenképpen más, mint ha egy viszonylag homogén tudásszinttel rendelkező, a tanulási lehetőséget forintosítható pluszként értelmező csoporttal dolgozunk.

Mint azt fentebb már említettem, a program tervezésekor abból indultunk ki, hogy viszonylag kis erőbefektetéssel mozgásba hozható kezdeményezésekkel állunk majd szemben, s ehhez igazítottuk a fejlesztőktől elvárt szerepkör feladatait, jelenlétének intenzitását is. Ez azt jelenti, hogy a még mindig velünk dolgozó kollégáink többsége valódi heroikus küzdelmet folytat vállalt feladatkörében: szűk erőforrásokkal, kevés személyes jelenlétet engedő feltételek mellett igyekszik helytállni. Ráadásul egy sokuk számára ismeretlen és/vagy idegen, a klaszszikus közösségfejlesztőtől sok tekintetben eltérő mentori szerepkörben.

A hol fejlesztőinek, hol mentorinak nevezett szerepkörrel kapcsolatban nagyon sok kérdés, dilemma és nehézség merült fel elmúlt két éves munkánk során. Szükséges-e különbséget tennünk a fejlesztő és a mentor fogalma között? Vajon egy közösségfejlesztési folyamatban van-e létjogosultsága egy kívülálló, tanácsadói jellegű szerepnek? Ha igen, hogyan definiálhatók azok a minimum-feltételek, melyek mellett ez a szerepkör jól és eredményesen működtethető? Milyen egyéni kompetenciákra van szükség ahhoz, hogy egy szakember képes legyen jól megfelelni ebben a szerepkörben? Ezek a kérdések, helyzetek, dilemmák sok esetben akár még indulatokat is generáló felvetéseket, gondolatokat szültek; a KÖFE-ben az elmúlt időszakban párbeszéd kezdődött erről a kérdéskörrel, kíváncsian várjuk a folytatást és az eredményeket.

⁷² Ez a tény jól jelzi a közösségfejlesztő szakemberek feladattal és anyagiakkal való ellátottságát is, ez a kérdés azonban nem tartozik jelen írás tárgyához.

S a többi...

Ebben a rövid írásban mindössze arra vállalkoztam, hogy felvessek néhány, a KÖFE 2013 szeptember 6-ára zajló norvég makro projektje során felmerült problémát, dilemmát, megválaszolendő kérdést. Nagyon sok olyan téma, terület van még, melyek a pályázati program végrehajtása során kisebb vagy nagyobb hangsúllyal megjelentek, s amelyekről mindenképpen érdemes és kell még beszélnünk. Hogy csak néhányat említssek:

A KÖFE vállaltan készül egy országos módszertani központ szerepének betöltésére – Mit is értünk ez alatt pontosan? Melyek azok az NCTA projektből levonható első tanulságok, amelyek egy módszertani központ feladatait ellátó szervezet által mindenképpen tudatosítandóak, illetve kérdések, melyek megválaszolásra várnak?

A KÖFE háza táján rengeteg írásban vagy filmben rögzített tudás halmozódott fel – Hogyan bánjunk ezzel a kincsestárral (amit mi Közösségi Adattárnak nevezünk)? Mit kell tennünk annak érdekében, hogy a szakmai anyagok valóban hozzáférhetővé, felhasználóbaráttá váljanak? Akarjuk-e, hogy a KÖFE valamiképpen profitáljon ebből az évtizedek során felhalmozott tudásbázisból?

Akar-e, tud-e a KÖFE közvetlenül terepen lenni, értékes terepmunkát végezni? Ha igen, meg tudjuk-e mondani, hogy mik azok a feltételek, melyek mentén kiemelkedő szakmai színvonalat tudunk biztosítani?

A KÖFE régóta felnőttképzési intézmény is egyben – mi dolgunk van ezzel? Hogyan és hol található meg a helyünket az új felnőttképzési törvény szabta keretek között? Saját finanszírozásának fenntarthatóbbá tétele érdekében akarja-e, képes-e a KÖFE részben piacosítani képzéseit és a képzésekhez kapcsolódó egyéb szolgáltatásait?

Tervezhető, mérhető, értékelhető – e a közösségfejlesztő munka? Valójában mit értünk e fogalmak alatt? Adaptálhatóak-e a külföldi fejlesztő szervezetek által a tervezés – mérés – értékelés területén kidolgozott eszközök? Egyáltalán: akarunk-e mérni, értékelni?

S akkor még a norvég makro projekt konkrét terepeinek konkrét tapasztalatait nem is említettük... Téma tehát akad bőven, keressük a diskurzusra, továbbgondolásra alkalmas adó lehetőségeket és a párbeszédbe bekapcsolódó közösségfejlesztő vagy társszakmákban dolgozó szakembereket.

XII. Nyári Egyetem és Körfeszt a közösségi részvételért

Mindannyian ismerünk hétköznapi hősokeket, akik nap, mint nap tesznek a közjóért nagyvárosi lakótelepeken, belvárosi szubkultúrákban vagy kis falvakban, roma-telepeken. Mi az, ami birtokukban van, mi, vagy ki adja nekik munkájukhoz a tudást, az erőt?

Tudjuk, hogy az ember közösségi lény. De hol vannak azok a közösségek, melyek bátorítják, segítik az egyént, közös célokat és eszközöket képesek keresni és találni közös jólétünk és a részvétel fejlesztése érdekében?

Tudjuk, hogy társadalmi és természeti környezetünk a jelenlegi formában nem fenntartható mélyreható változások, változtatások nélkül. Tudjuk azt is, hogy sok kicsi sokra megy – mindannyian egyéni felelősséget hordozunk ezekben a kölcsönösségen alapuló függési rendszerekben. De képesek vagyunk-e változni, változtatni, ha erre van szükség?

XII. Nyári Egyetemünkön, mely ezúttal a Közösségi Önsegítő Rendszerek Fesztiválja (KÖRFESZT) is egyben, többek között ezeket a témákat járjuk körbe előadások, szakmai műhelyek, közös cselekvések segítségével, illetve a mindennapi életben hasznosítható gyakorlati megoldások bemutatásával. S hogy mindez oldott légkörben történhesen, felvonultatjuk a fenntartható szórakozás, sportolás és közösségi együttlét számos lehetőségét.

A rendezvényről praktikusán:

ideje: 2015. július 30 – augusztus 2. (dél-től-délig)

helyszíne: Civil Kollégium terei és kertje (Kunbábony)

főszervezői: Közösségfejlesztők Egyesülete, Profiantrop Egyesület, Védegylet

társszervezői: Civil Kollégium Alapítvány, SZÖVETSÉG a közösségi részvétel fejlesztéséért

támogatója: Norvég Civil Alap

További információkat, programot, képeket és hanganyagot a [Nyári Egyetem Blogján](#), illetve a [Facebookon](#) talál. Jó tallózást, jövőre is találkozunk Kunbábonyban!